

**O'ZBEKISTAN RESPUBLIKASI AWIL HA'M SUW
XOJALIG'I MINISTRILIGI**

**TASHKENT MA'MLEKETLIK AGRAR UNIVERSITETI
NO'KIS FILIALI**

JERDEN PAYDALANIW HA'M JER KADASTRI KAFEDRASI

N.B.REIMOV, V.M. UTEPBERGENOVA

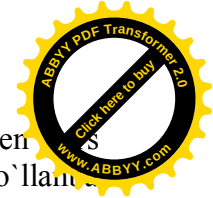
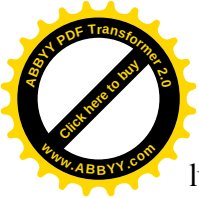
**«Jer duziwdi joybarlaw»
pa'ninin' «xojaliq araliq jer du'ziw joybari»
bo'liminen**

kurs joybarlarin orinlaw ushin

metodikaliq qollanba

No'kis – 2016

Sizge usinis etilip atirg'an usi metodikaliq qo'llanba jer duziwdi joybarlaw pa'ninen lumisin orinlawdi uy'reniwde paydalaniwg'a mo'lsherlengen. Bul metodikaliq qo'llanba paydalanuwshilarg'a h'a'r bir kurs joybarin toliq ham oz betinshe uyreniwge ja'rdem beredi.

Metodikaliq qo'llanba ta'labalar, magistrlar, ilimiy izleniwshiler, ilimiy xizmetkerler ha'm oqituwchilar uchin mo'lsherlengen.

Duziwshiler;

N.B.Reimov

Tashkent ma'mleketlik agrar universiteti No'kis filiali
«Jerden paydalani'w ha'm jer kadastrı» kafedrası
baslıg'ı, awıl xojalıg'i ilimlerinin` kandidati, ag`a ilimiy
xizmetker

V.Utepbergenova

«Jerden paydalani'w ha'm jer kadastrı» kafedrası
assistenti

Pikir bildiriwshiler;

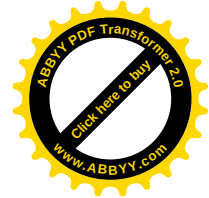
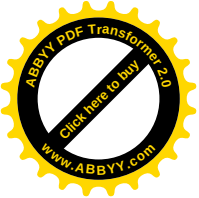
**«Uzdavyerloyiha» Qaraqalpaqstan
bo`limi direktorı**

J.Allashov

**Qaraqalpaq Ma`mleketlik
Universiteti “Geografiya”
kafedrasinin' dotsenti,
geografiya ilimlerinin` kandidati.**

K.Allanazarov

Oqiw metodikaliq qollanba Tashkent ma'mleketlik Agrar universiteti No'kis filiali ilimiy-metodikaliq ken'esine dodalawg'a qoyilgan ha'm de 17-sanli 30-iyun 2016-jildag'ı is qag'azları menen tastıyıqlanıp baspadan shıg'arıwg'a ruxsat etilgen.

K I R İ S İ W

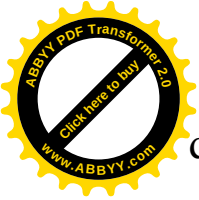
Jer ja'miyet baylıg'ının' deregi, adamzat ushın materiallıq baylıqlar jaratıw h'a'm islep shıg'arıwdı shiyki zat penen ta'miyinlewdir' negizgi deregi bolıp esaplanadı. Materiallıq baylıqlardı islep shıg'arıw protsessinde jer tiykar bolıp ha'mde islep shıg'arıw quralı sıpatında qaraladı.

Awıl xojalıq o'nimderlerin islep shıg'arıwda jerdin' a'h'imiyeti ju'da' u'lken. Ulıwma alg'anda islep shıg'arıw protsessi h'a'm adamzattın' turaqlılıg'ı jer h'a'm onnan paydalanıw menen tıg'ız baylanıslı. Sonın' ushın da jerdi asıraw h'a'm onnan, aqılǵ'a muwapıq paydalanıw adamzat aldında turg'an en' tiykarǵı wazıypalarınan biri bolıp esaplanadı.

Jer ta'biyat o'nimi bolıp, ta'biyattın' tiykarǵı bo'limlerinen biri. Onda ju'da' u'lken qazılma baylıqlar ka'nleri jaylasqan. Tirishilik ushın za'ru'r bolg'an suw da jer menen baylanıslı onın' bir bo'legi. Ta'biyattın' bir pu'tinligin, barlıq bo'limlerdin' bir-biri menen u'zliksiz baylanıslılıg'ın esapqa alsaq, jerden paydalanıw protsessi de ta'biyattın' basqa bo'limlerine de ta'sir etiwın tu'sinip alıw qıyın emes.

Demek, biz jerden paydalanıw degende ta'biyattın' jer menen baylanıslı bolg'an basqa resurslarınan (suw, h'awa, quyash energiyası h'.t.b.) da padalanıwdı tu'siniwimiz kerek.

Jerden paydalanıwdı sho'lkemlestiriw h'a'm bul protsesstin' h'a'r dayım jedellesip barıwı qıyın ma'sele bolıp, ol jerdi xalıq xojalıg'ı tarmaqları arasında bo'listiriw, o'nimdar jerlerdi imkaniyatı barınsha awıl xojalıg'ı ushın ajratıw h'a'm onnan tolıq paydalanıw, su'rimlik h'a'm suwg'arılatus'ın jerler maydanın ken'eytiriw, jerdin' o'nimdarlıg'ın h'a'r

dayim asirip bariw, topiraq eroziyasına h'a'm basqa o'nimdar to'menletiwshi faktorlarga qarsi gu'resiwdi o'z ishine aladi.

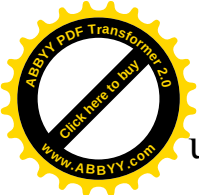
Jer du'ziw pa'ni o'z rawajlanıw protsessinde a'piwayı jer o'lsheplerden h'a'm jer bo'liwlerden h'a'zirge shekemgi, jerden na'tiyjeli paydalanıw h'a'm jerdi qorg'aw boyınsha teren' teoriyalıq h'a'm a'meliy bilimlerdi talap etetug'in quramalı ilajlardı islewge shekemgi bolg'an barlıq basqışlardı basıp o'tti.

İlim-pa'n rawajlanıwının' tariyxı sonrı ko'rsetti, aldın h'a'r bir tarawda ta'jiriye tiykarında bilimler payda boladı. A'meliy bilimler olarg'a bolg'an talaptı tek g'ana ma'lim bir waqıtqa shekem qandıra aladı. Keyin bolsa a'meliy bilimler a'h'imiyetin ilimiy tiykarda tu'siniwge za'ru'rlik tuwıladı h'a'm natiyjede arnawlı pa'ndi jaratıw kerek boladı. Jer du'ziw pa'ni de usı protsessti basıp o'tti h'a'm ta'biyat penen obektiv rawajlanıw nızamlıqlarının' jerden paydalanıwg'a ta'sirin u'yrenetug'in h'a'm sol tiykarda jerden na'tiyjeli paydalanıwdı sho'lkemlestiriw nızamlıqların anıqlaytug'in pa'nler sistemasına aylandı.

Jerden paydalanıwdı sho'lkemlestiriw ilimiy tiykarlang'an joybarlardı du'ziwdi talap etedi. Bul joybarlar jer du'ziw joybarları dep atalıp, eki toparg'a bo'linedi: xojalıqlar aralıq jer du'ziw h'a'm xojalıqlarda ishki jer du'ziw.

«Awıl xojalıg'ı ka'rxanaların sho'lkemlestiriw h'a'm jedellestiriwge qaratılğ'an xojalıqlar aralıq jer du'ziw» atamasındag'I kurs joybarı jer du'ziw boyınsha birinshi joybar bolıp, jer du'ziw h'a'm jer kadastrı qa'niygeliginin' studentleri ta'repinen orınlanadı.

Jer du'ziw joybarın orınlawda studentler bul metodikalıq qollanbada keltirilgen yamasa respublikamızda qollanılıp atırg'an basqa normativ

usınıslardan paydalanıwları mu'mkin. Bul metodikalıq ko'rsetp berilgen kesteler za'ru'rlik tuwılg'an jag'dada g'ana o'zgertiliwi mu'mkin.

Kurs joybarinin' maqseti

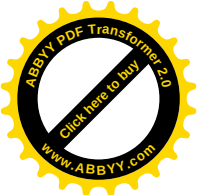
Kurs joybarinin' maqseti studentlerdin' o'z betinshe islew qa'biletin rawajlandırıw, teoriyalıq alg'an bilimlerin qollana biliwde a'meliy ko'nlikpeler payda etiw, islep shıg'arıwdag'ı real sha'rayatlarg'a ta'n texnik sheshimler qabıl etiw ha'm zamanago'y texnika menen texnologiyalardı qollana biliwde ta'labalarda haqıyqıy ko'nikpe payda etedi.

Kurs joybarı temaları islep shıg'arıw ka'rxanaları texnologik protsesslerine baylanışlı halda, ta'lim bag'darı tiykarında xojalıq aralıq jer du'ziw jumısları, rayon, massiv, fermer xojalıqları, awıl xojalıq emes ka'rxanalarına, mısalı balıqshılıqtı rawajlandırıwg'a, jol ushın, zapravka yamasa basqa da ja'rdemshi imaratlar salıw ushın jer maydanların ajıratıw jumısları bolıwı mu'mkin.

Studentler o'z betinshe islew qabiletin rawajlandırıw, alg'an teoriyalıq biliminin' qollaniliwında a'meliy ko'nlikpelerdi payda etiw, islep shıg'arıwda tuwrı sheshim qabıl etiw ha'm zamanago'y texnika ha'm texnologiyalardan paydalaniw ko'nlikpelerin teren'lestiriw kurs joybari obekti sıpatında awıl xojalıg'ı ka'rxanası xizmet etedi.

Aniq bir taraw boyınsha massiv tan'lanadı, joybar islenedi, esaplanadı ha'm texnik -ekonomikaliq bahalanadı. Kurs joybarinin' grafik bo'limi **2 A1** formattag'ı sizilmadan ibarat.

Kurs joybarı; student, komissiya baslıg'ı h'a'm pa'n oqıtıwshısı qatnasıwında du'ziledi.

Eskertiw: Jer du'ziwdi joybarlaw boyınsh kurs joybari kishi bolsa ma'seleni sheshiwge arnalg'an bolıwi tiyis. Kurs joybarin orınlaw waqtında studentlerge berilgen kurs joybarin orınlaw ushin o'tken jıllarda aldin'g'ı kurs studentleri ta'repinen islengen kurs joybarin yaki tek lektsiya materialların ko'shirip keliw qadag'an etiledi.

Jer du'ziwdi joybarlaw pa'ninen kurs joybarların u'lgı temaları

1-Tapsırma

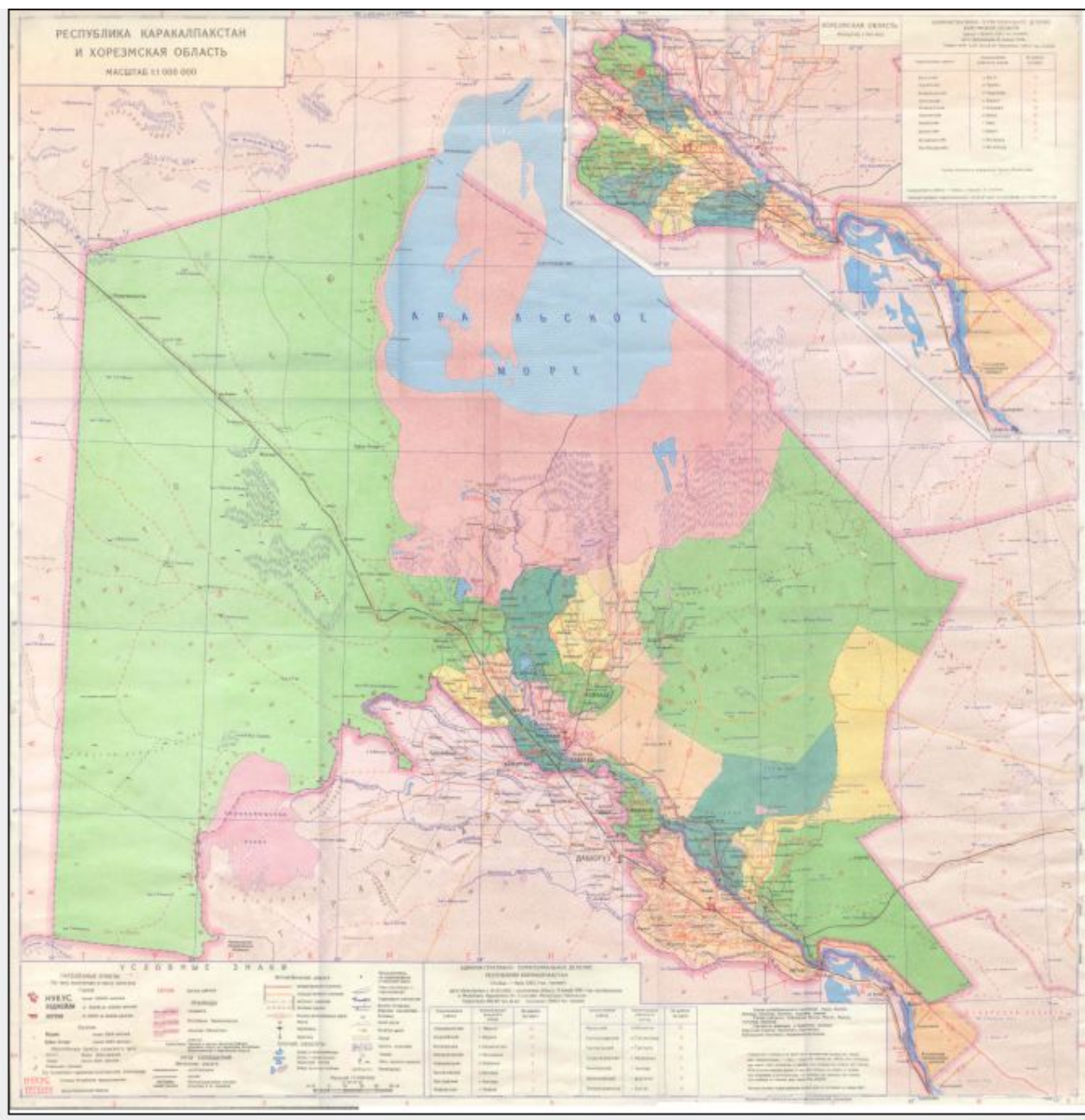
1-u'lgı tema: Xojalıqlar aralıq jer du'ziw joybarin orınlaw ushin tayarlıq jumısların sho'lkemlestiriw joybarı

Temanı orınlawdan maqset: xojalıqlar aralıq jer du'ziw ma'selelerin tuwrı sheshiw ushin kerek bolatug'ın ta'biyiy ha'm ekonomikalıq mag'lıwmatlardı toplaw. Olardı analiz qılıw.

Temanın' maqseti:

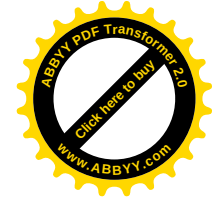
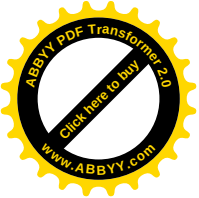
1. Rayon h'aqqında to'mendegilerdi o'z ishine alıwshı ta'biyiy ekonomikalıq mag'lıwmatlardı jıynaw: 1) rayon aymag'ında jaylasqan awıl xojalıq ka'rxanaların' jag'dayı h'a'm rawajlanıw rejesi; 2) jer esabı, topıraq geobotanikalıq, meliorativ h'a'm basqa izleniwlerdin' mag'lıwmatları; 3) xojalıqlardın' islep shıg'arıw h'a'reketlerin ju'ritiwdi belgilewshi ekonomikalıq ko'rsetkishler; 4) xojalıqlar aralıq jer du'ziw joybarın islep shıg'ıw ushin qolay masshtabtag'ı karta h'a'm kartografiyalıq materiallar.

Qaraqalpaqstan Respublikası ha'm Xorezm wa'layatının` kartası

Joybardı islep shıǵ'ıw ushın wazıypalar tayarlaw:

Rayon aymag'ındag'ı awıl xojalıq ka'rxanalarının' jaylasıw kestesin (sxemasın) h'a'm jerden paydalanıwdı ko'rsetiwshi grafik materiallarına tayarlaw.

Temani orınlaw metodu h'a'm quramı:

Tayarlıq jumısları waqtında rayon aymag'ındag'ı jaylasqan awıl xojalıq ka'rxanalarının' islep shıg'arıw – xojalıq h'areketin belgilewshi statistikalıq mag'lıwmatlardı analiz qıladı h'a'm bir sistemag'a keltiredi. Bunın' ushın to'mendegiler u'yrenilip shıg'ılıwı lazım.

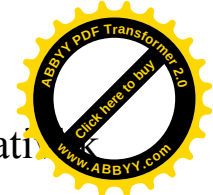
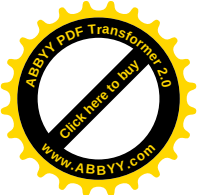
1. Su'rimlik jerlerden paydalanıw quramı.
2. Tiykarg'ı awıl xojalıq eginlerinin' maydanları.
3. Su'rimlik jerlerden paydalanıw na'tiyjeliginin' ko'rsetkishleri.
4. Tiykarg'ı o'nim tu'rleri birligine tuwrı keletug'ın qa'rejetleri.
5. Awıl xojalıq texnikalarının' bar bolıwı h'a'm onnan paydalanıw da'rejesi.
6. Xojalıqlardag'ı jumısqa jaramlı adamlar sanı h'a'm bir jumısqa jaramlı adam ushın tuwrı keletug'ın egislik maydanı.
7. Tiykarg'ı fondlardın' bar bolıwı h'a'm norması.

Tayarlıq jumısları protsessinde xojalıqlar basshıları menen kelisken h'alda joybar ushın wazıypa tayarlanadı. Wazıypada to'mendegiler jarıtılıwı kerek.

1. Joybardı islep shıg'ıw ushın tiykar.
2. Orınlanatug'ın jumıslardıń ko'lemi, basqışları h'a'm orınlaw mu'ddetleri.
3. Jer du'ziw jumısların orınlaw waqtında rasmiylestiriletug'ın h'u'jjetler quramı h'a'm mazmunı.

Xojalıqlar aralıq jer du'ziw joybarın islep shıg'ıw ushın grafik tiykar bolıp, 1:25000 masshtabtag'ı administrativlik rayon aymag'ındag'ı awıl xojalıq ka'rxanalarının' jaylasıw sxeması xızmet qıladı.

Kestede (sxemada) to'mendegiler ko'rsetiliwi lazım.

1. Jerden paydalanıwshılardı h'a'm rayonning administrati aymaqlıq shegaraları.

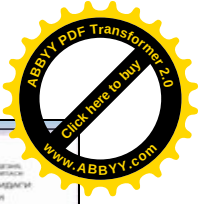
2. Awıl xojalıq jer tu'rleri.

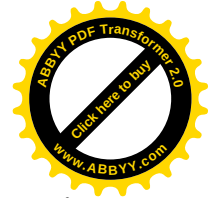
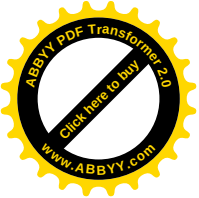
3. Xalıq jasaw orınları (elathı punktleri), xojalıq orayları h'a'm bar bolg'an islep shıg'arıw kompleksleri.

4. Xojalıqlar aymag'ındag'ı basqa jerden paydalanıwshılar (xojalıqlar aralıq suwg'arıw h'a'm kollektor drenaj tarmaqları, temir jollar h'a'm avtomobil jolları, elektr tarmaqları liniyalrı h'.t.b)

Sızılmada barlıq elementler 1 qosımshada ko`rsetilgenindey joybar h'a'm izertlew jumısları ushın qabıl qıling'an shartlı belgiler tiykarında belgilenedi ha`m sızıladı`.

Qaraqalpaqstan Respublikası Qanlıko`l rayonu awıl xojalıg`ı kartası

Qaraqalpaqstan Respublikası Xojeli rayonu massiv jerlerinin` jaylasıw kestesı
(sxeması)

Shegaralas jerler

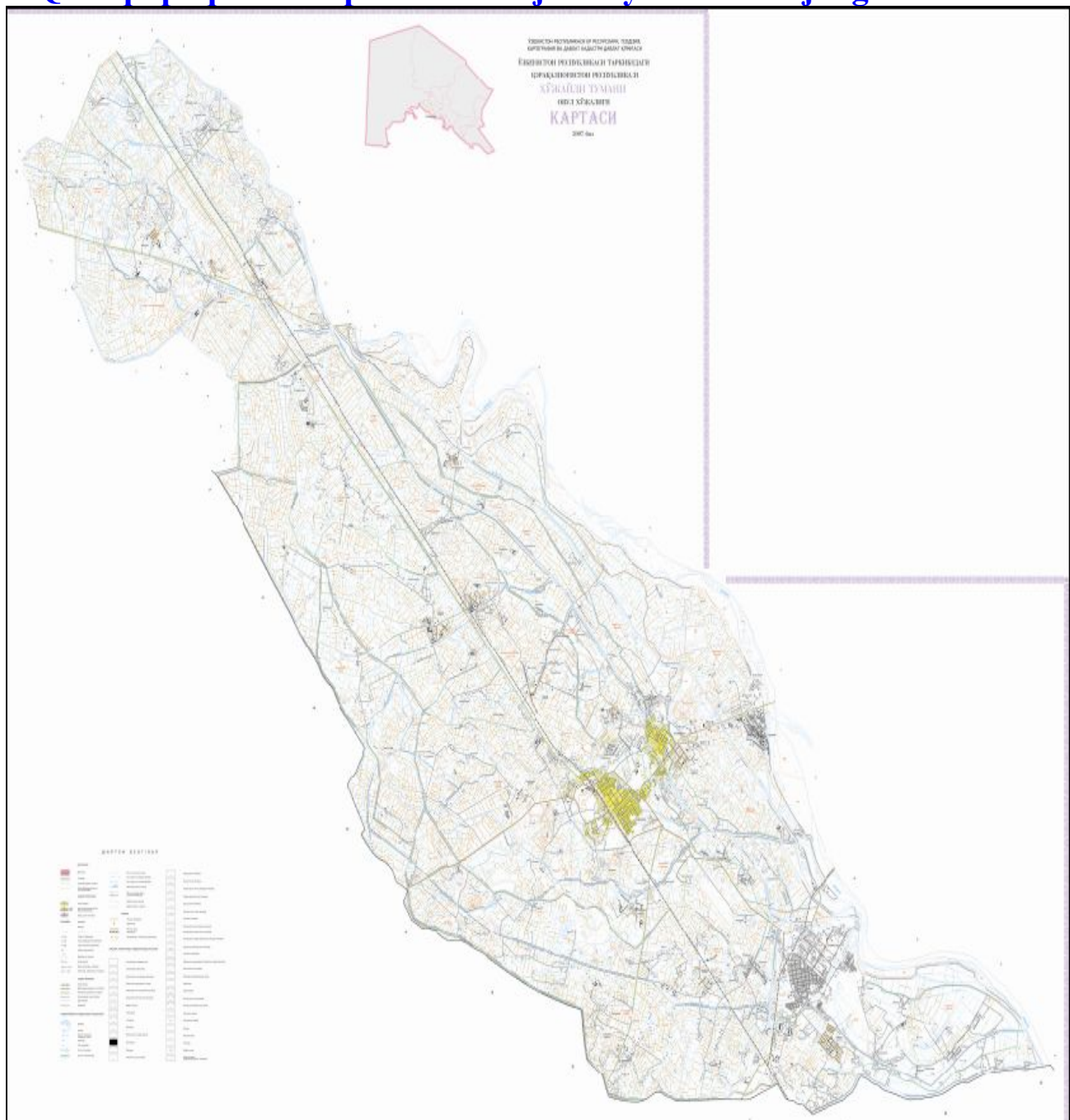
A dan B g'a shekem No`kis qalası jerleri
B dan V g'a shekem Turkmenstan Respublikası jerleri shegarası
V dan g g'e shekem Qanlıko`l rayonu jerleri

Masshtab- 1: 25 000
Bir santimetrde 250 metr

Shartli belgilar

<i>jer massivlerinin`</i>	
<i>shegarası</i>	
<i>u'y qaptalı jerleri</i>	
<i>jollar</i>	
<i>jap-salmalar</i>	

KURS JOYBARI			<i>Qaraqalpaqstan Respublikası Xojeli rayonu massiv jerlerin jaylasıw sxeması</i>			
Orınladı			Xojalıqlar aralıq jer du'ziw joybarı	basqısh	bet	betler
				3	1	2
Qabılladı				Masshtab- 1 :25 000 Tash MAU NF "Jerden paydalanıw h'a'm jer kadastrı" kafedrası		

Keste-1

Administrativlik rayon aymag'indag'ı xojalıqlardın' ulıwma h'a'm paydalanatug'ın jer maydanların' xarakteristikası

T.r.	Jerden paydalanıwshı lar (fermer xojalıqlar)	Ulıwma jer maydanı	Su'rimlik jerler	Boz jerler	ko'p jıllıq terekler	Jaylaw	U'y qaptalı uchastkalar	Jap salmalar	Jollar	Kollektor drenajlar	Basqa jerler
1.		1526	1246	22	15	13	154	25	15	15	21
2.		1585	1306	21	23	21	65	31	19	21	78
	ja'mi	3111	2552	43	38	24	219	56	34	36	99

1. Joybardın' mazmunı

Joybarlaw jumısı keminde 3,5 -5 mın' so'z ko'leminde, 22-30 betli, grafikalıq materiallı jazba ha'm onı tolıqtırıwshı 1-2 ko'rgizbeli sızılmalardan ibarat bolıp, jazba bo'limi to'mendegi bo'limlerden ibarat.

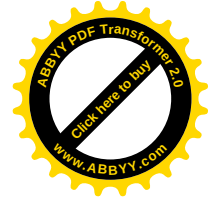
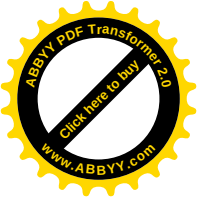
1-keste

Joybar jumısının' mazmunı

T\q	Bo'limlerdin' atları.	Kurs PQJ quramlıq ko'lemi %
1	Mazmunı	1
2	Kurs joybarı ushın tapsırma	1-2
3	Kurs joybarı bag'darlaması	2-3
4	Kirisiw	2-3
5	Tabiiy, sotsial – ekonomikalıq sha'rayatlar	5-7
6	Joybarlıq bo'lim	7-10
7	Joybardı ekonomikalıq ha'm ekologiyalıq tiykarlaw	5-7
8	Juwmaqlaw	1-2
9	Paydalanılğ'an a`debiyatlar	1-2
10	O'mir qa`wipsizligi	3-5
11	Qosımshalar	

Kurs joybarı jumısı teması ha'm mazmunınan kelip shıqqan ko'rgizbeli sızılmalardın' dizimi;

1. Xojalıqtın' jer ha'm egin tu'rlerinin' kartası ..1-2 bet.
2. Joybar sheshimleri sızılması .. 1-2 bet.
3. Joybardın' texnikalıq-ekonomikalıq ko'rsetkishleri (keste).

Esletpe: Sızılma-grafikalıq materiallar 90x60 formatlı sızılmada tu'siriledi ha'm boyawlarda orınlanadı.

2-Tapsırma

2-u'lgı tema: Xojalıqlar aralıq jer du'ziw joybarın islep shıg'ıw
Temanın' maqseti:

O'zbekstan Respublikası Jer kodeksinin' 12-statyasına muwapıq xojalıqlar aralıq jer du'ziwdin' wazıypalarınan biri yag'nıy a'meldegi awıl xojalıg'ı ka'rxanaları jerden paydalanıwshılardıń qolaysızlıqların toqtatqan h'alda jer uchastkaların ta'rtipke salıw joybarların islep shıg'ıw.

1. Awıl xojalıq ka'rxanaları jerlerin qayta sho'lkemlestiriw joybarın islew.

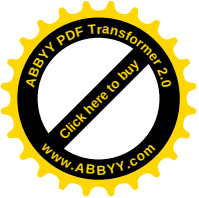
2. Awıl xojalıq ka'rxanalarındag'ı kemshiliklerdi toqtatıw joybarın islep shıg'ıw.

3. Rayondag'ı awıl xojalıq ka'rxanaları jer maydanları ko'leminin' h'a'm quramının' xojalıq qa'nigelesiwi talaplarına juwap bermewi, jer maydanı h'a'm onın' shegaralarının' jaylasıwındag'ı jerden h'a'm suwdan paydalanıwg'a, xojalıq ekonomikasına h'a'm islep shıg'arıwdı rawajlandırıwg'a unamsız ta'sir qılatug'ın qolaysızlıqlardı anıqlaw.

Tema to'mendegi jumıslardı o'z ishine aladı:

1. Xojalıqlardıń ulıwma h'a'm paydalanatug'ın jer maydanının' xarakteristikası.

2. Awıl xojalıq ka'rxanalarının' ratsional jer maydanların anıqlaw.

3. Jerden paydalanıwshılardıń ratsional jer maydanların a'meldegi maydanları menen salıstırıw h'a'm olardı bah'alaw.

4. Jerden paydalanıwshılardıń tiykarg'ı belgileri boyınsha aymaqlıq jaylasıwının xarakteristikası.

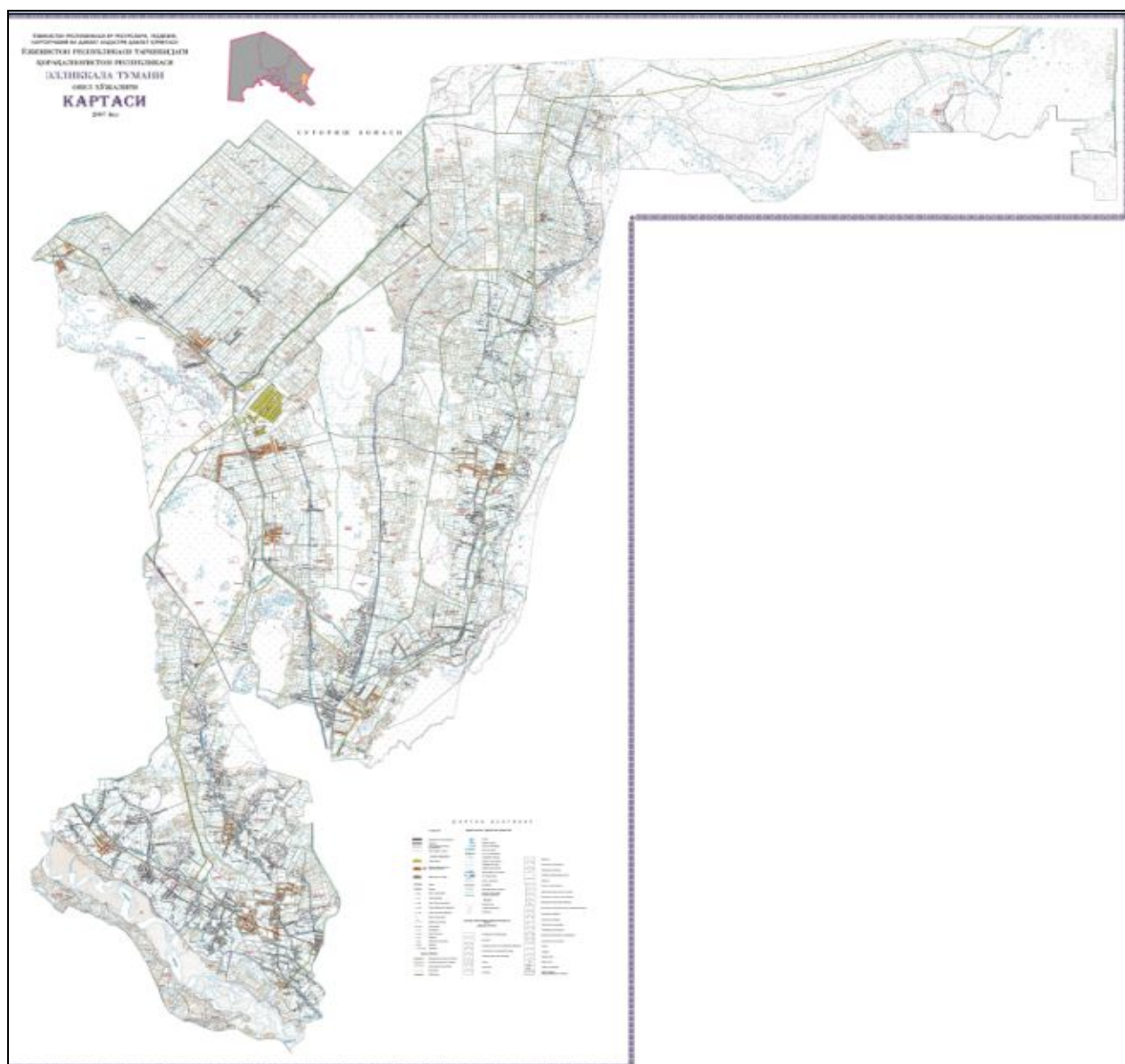
5. Jerden paydalanıwshılardıń aymaqlıq jaylasıwı boyınsha tiykarg'ı kemshiliklerdi anıqlaw (talapqa juwap bermeytug'ın jer maydanı, h'a'dden tısqarı u'lken h'a'm kishi, aymaqlıq jaylasıwındag'ı kemshilikler, qolaysızlıqlar), basqa xojalıq aymag'ındag'ı jer uchastkası, sozılǵ'an h'a'm uzaqta jaylasqan jer maydanı, ishkeri kirgen h'a'mde shıǵ'ıp turg'an jerler, xojalıq shegaralarının tegis emesligi h'a'm basqalar.

6. Xojalıqlar jer maydanlarındag'ı h'a'm suwdan paydalanıwdag'ı kemshiliklerdi toqtatıw.

Temanın' bayannamasın jazıw ta'rtibi: jerden paydalanıwshılar jerlerindeki kemshiliklerdi bah'alaw ta'rtibi h'a'm metodı.

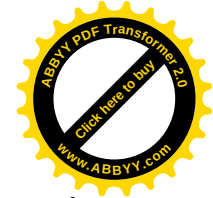
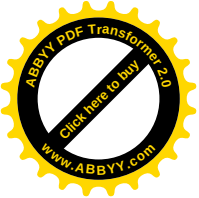
Jerden paydalanıw ta'biyiy ekonomikalıq sharayatlar h'a'm faktorlar kompleksi menen jer maydanı (sıpatı) ko'rinisine iye bolıp, ol maydanlardıń o'lshepleri h'a'm jer tu'rлерining quramı h'a'm sıpatı xalıqtı jaylastırıw sisteması bar bolǵ'an aymaqta qayd qılınatug'ın islep shıǵ'arıw qurallarının bar bolǵ'anlıǵ'ı, ken'lik sharayatı h'a'mde ishki du'zilisi menen xarakterlenedi.

Qaraqalpaqstan Respublikası Ellikqala rayonı awıl xojalıg'ı kartası

Jer maydanının' ma'lim bir ken'likte jaylasıwın onın' o'lshegi h'a'm formaları sıpatındag'ı tiykarg'ı aymaqlıq ko'z-qarasınan qaraw mu'mkin.

Jer maydanları mug'darı boyınsha bah'alawdın' mazmunı tiykarınan olardı islep shıg'arıw sharayatına say keliwi menen anıqlanadı. Xojalıqlardı islep shıg'arıw bag'darına qarap jerden paydalanıwshılardı usınıs qılınatug'ın o'lshegi u'yreniledi. Sol maqsette ja'ma'a'tlik, shirket h'a'm basqada awıl xojalıg'ı

ka'rxanalarının' maqbul o'lishemlerin jarıqtan usınıslar, normativ h'u'jjetler h'a'm arnawlı a'debiyatlardan paydalanıladı.

Jerden paydalanıwshılardıń maydan o'lishemleri boyınsha bah'alaw ushın sol qa'niygelesiwler boyınsha usınıs etilgen ortasha o'lishemler qabul qılınadı. Bunın' ushın arnawlı a'debiyatlar h'a'm normativ h'u'jjetlerden paydalanamız.

Usınıs etilgen ortasha maydanlar h'a'm xojalıqta islep shıg'arıwg'a usınıs qılınatug'ın faktorlardı esapqa alg'an h'alda olardıń *ratsional maydanı* to'mendegi formula arqalı esaplanadı:

$$Rrats = Rtav + Rtav \sum Ki$$

Bul jerde:

Rrats – xojalıqtın' ratsional jer maydanı, ga

Rtav – qa'niygelesiwi boyınsha usınıs etilgen ortasha maydan, ga

Ki - du'zetiw koeffitsienti

i – koeffitsientlerdin' ta'rtip nomeri (1,2,3..i)

Ma'selen: $Rrats = 1526 + 1526 * 0,03 = 1571,78$ ga

Keltirilgen formuladag'ı du'zetiw koeffitsientleri to'mendegishe anıqlanadı.

Xojalıqlardıń ratsional jer maydanları anıqlang'annan son' olardıń a'meldegi maydanlarg'a qanshelli tuwri keliwi to'mendegi formula arqalı bah'alanadı. Bul formula h'a'r bir xojalıq ushın o'z aldına esaplanadı.

$$K_1 = \frac{P_{pay}}{P_{rats}}$$

Bul jerde: K_1 – xojalıqtın' ratsional jer maydanının' koeffitsienti.

R_{pay} – xojalıqtın' a'meldegi jer maydanı, ga

$Rrats$ - xojalıqtın' ratsional jer maydanı, ga (qosımsha-1)

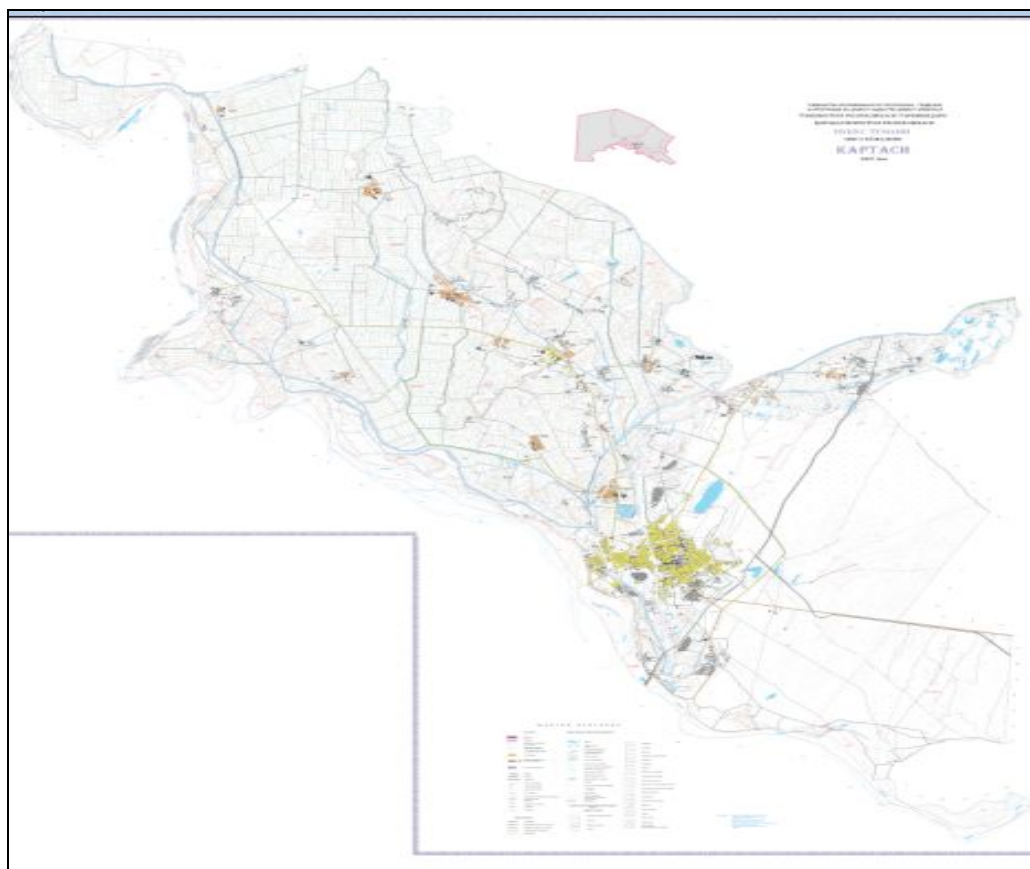
Bul salıstırıw to'mendegi tablitsada jarıtıladı:

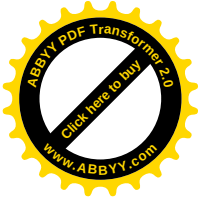
Administrativlik rayondag'ı jerden paydalanıwshılardıń o'lishemlerinin' ratsional o'lishemlerga tuwrı keliwi.

Qa'niygelesi w tu'ri	massivller sanı	K1 +din' ortasha norması	K5 koeffitsientinin' salıstırıwınń da'rajesi					
			Usınıs twg'ri keladi		Usınıstan kem		Usınıstan ko'p	
			Xojalıqlar sanı		Xojalıqlar sanı		Xojalıqlar sanı	
Ja'mi								

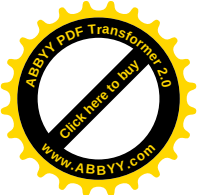
Xojalıqlardıń a'meldegı jer maydanları menen ratsional jer maydanları keltirilgan salıstırıw na'tiyjelerine tiykarlanıp bah'alanadı. Eger a'meldegı maydan ratsional jer maydanına say kelse, onda $K_1 = 1,0$ ten' boladı. Eger $K_1 = 1,0$ dan $\pm 0,30$ parq qılsa onda xojalıqtın' jer maydanlarında kemshilikler bar bolg'anlıgı gu'zetiledi.

Qaraqalpaqstan Respublikası No'kis rayonı awıl xojalıg'ı kartası

[illegible]

19

oraylarının' shashıran`qılıg`ı, islep shıg`arıw obektleri ortasındag`ı aralıqlar h`a`m basqalardı jarıtıw ushın tiykar bolıp xızmet qıladı.

Awıl xojalıq ka`rxanalarının' ken`islik quramının' sho`lkemlestiriw da`rejesi jerden paydalanıwshılardıń sırtqı formasının' qolaylılıg`ına h`a`mde onın' aymag`ındag`ı (elementlerdin') sho`lkemlestiriw elementlerinin' jaylasıwının' bir birinen qay da`rejede ratsionallıg`na baylanıslı.

Bul jer tu`rleri xojalıq oraylarına jaqınlılıq tu`sinigi menen baylanıslı.

Kompakt, sozılın`qı, aylana h`a`m basqa sog`an uqsas jerden paydalanıwshılardıń formaları to`mendegishe belgileniwi mu`mkin.

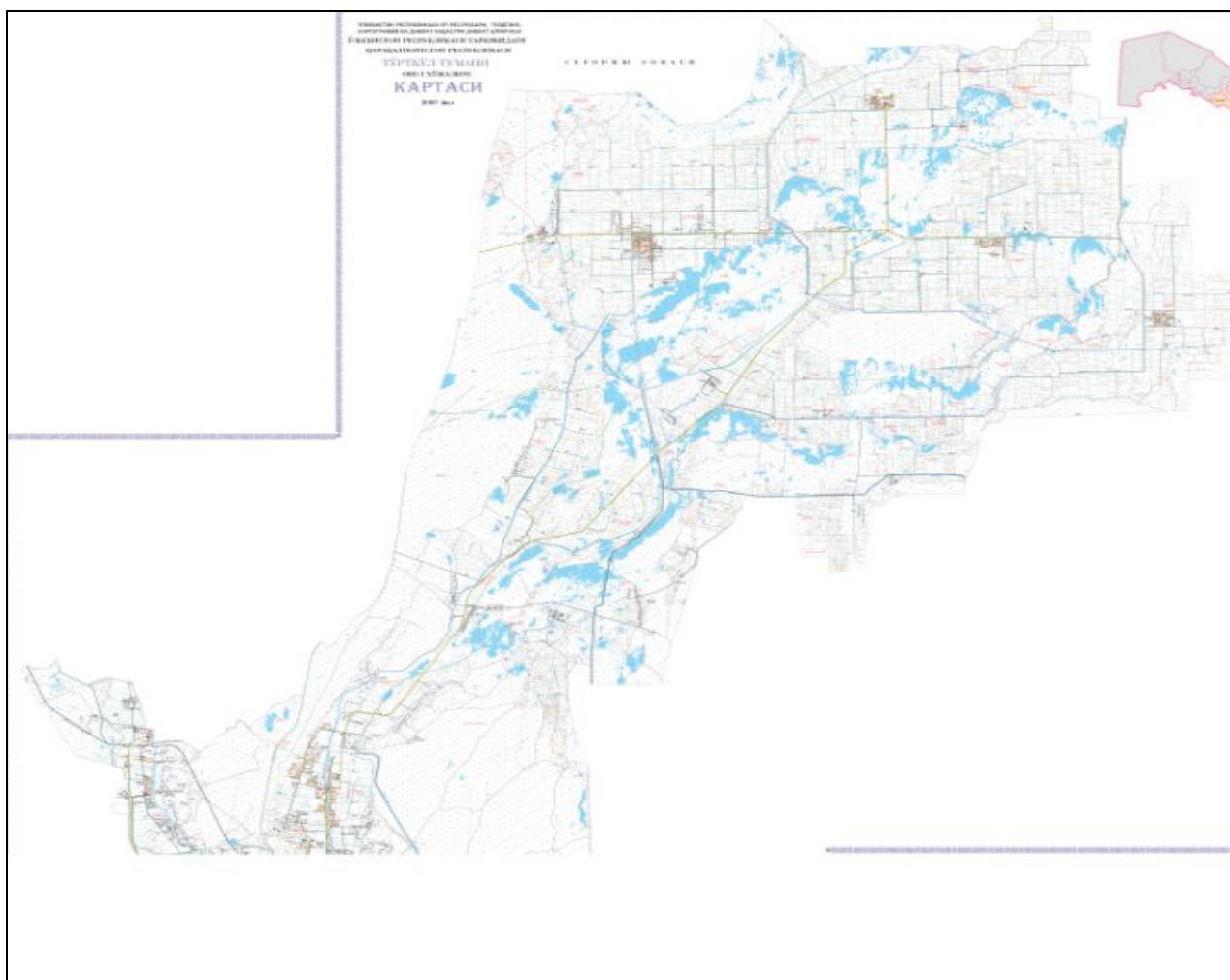
Tuwrı geometrik forma (kvadrat, tuwrı mu`yesh, trapetsiya h`a`m bas.).

Geometrik formag`a uqsas.

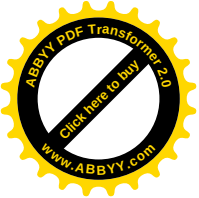
Quramalı konfiguratsiya.

Ju`da` quramalı konfiguratsiya

Qaraqalpaqstan Respublikası To'rtkul rayoni awıl xojalıg'ı kartası

Aymaqtı sho'lkemlestiriwdin' u'lgı kesteleri (sxemaları) bolıp, ushlı mu'yesh, regulyar, radial h'a'm xaotik sxemalar esaplanadı. Rawajlang'an suwg'arıw h'a'm kollektor drenaj sistemasına iye bolg'an jan'a suwg'arılatusın rayonlarda tiykarınan ushlı mu'yesh h'a'm regulyar kesteler (sxemalar) ken' tarqalg'an. Bar bolg'an suwg'arıwdag'ı zapas jerler ha'm bar bolg'an gidromeliorativ sistemalar bir qatar kemshiliklerge iye bolg'an u'lken maydanlarda joqarıdag'lar bilan ha'm joqarıdag'lardan tıshqarı bir qatorda radial h'a'm xaotik kesteler de (sxemalar) da ushıraydı.

Aymaqtı sho'lkemlestiriwdin' ulıwma kestesinde (sxemasında) ken'islikte jaylasqanlıqtın' turli elementlerin xojalıq iskerliginin' ko'rsetkishleri menen baylanıslılıg'ı tu'rlishе ko'rinedi, ajratılıwı tiyis jer ornının' jaylasqan ornı, xalıqtın' jasaytug'ın punktleri ha'm jol tarmaqlarının' jaylasıwının' tasiri xojalıq orayları h'a'm awıl xojalıq jer massivleri ortasındag'ı ju'k tasiw aralıg'ı arqalı o'z ko'rinisin tabadı.

Xojalıq orayınan aymaqtı biriktirilgen maydanına shekem bolg'an ortasha aralıq jaqınlıq belgisi bolıp esaplanadı.

Awıl xojalıgı islep shıg'arıw h'a'm aymaqtı ishki sho'lkemlestiriw ushın qolaylı forma kvadrat forma bolıp esaplanadı. Sonın' ushın da birinshi na'wbette xojalıqlardıń qolaylılıq koeffitsientlerin anıqlap alamız.

Qolaylılıq koeffitsienti dep, xojalıq jer maydanının' perimetrin sol maydang'a ten' kvadrat perimetrine bo'lingende aling'an mug'darg'a ayıladı.

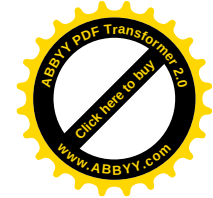
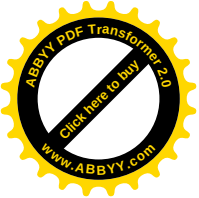
$$K_2 = \frac{P}{4\sqrt{S}} = \frac{15,31}{4\sqrt{15,26}} = 0,98$$

Bunda: P - xojalıq aymaqı perimetri, km;

S -xojalıq maydanı, km².

K₂-nin' mug'darı h'a'r bir xojalıq ushın tabıladı.

Awıl xojalıg'ında o'ndiristi h'a'm xojalıq aymag'ın sho'lkemlestiriw ushın en' maqul bolg'an forma, bul kvadrat forma. Xalıq jasaw orınları orayda jaylasqan bolsa, bul h'alda jer tu'rlerine shekem bolg'an aralıq to'mendegishe esaplanadı:

$$R = 0,43 \cdot \alpha \cdot \sqrt{P} = 0,43 \times 1,2 \sqrt{15,26} = 2,02 \text{ km}$$

Bul jerde: R - xojalıq orayınan jer tu'rlerine shekem bolg'an aralıq

α – jollardıń iymekligin esapqa alıwshı koeffitsient 1,2-1,3

P – xojalıqtıń ulıwma maydanı, km.

Bul formula h'a'r bir xojalıq ushın esaplanıladı.

Barlıq bag'darlar boyınsha ishki xojalıq ju'k tasıwdıń ortasha keltirilgen aralıg'ı to'mendegi formula ja'rdeminde anıqlanadı:

$$L_{op} = \frac{L_1 P_1 + L_2 P_2 + L_3 P_3}{P_1 + P_2 + P_3} = \frac{2,1 \times 510 + 2,5 \times 460 + 3,1 \times 556}{510 + 460 + 556} = \frac{3944,6}{1526} = 2,59 \text{ km}$$

Bul jerde: L_1 – xojalıq orayınan ju'k payda etiletug'ın maydang'a shekem bolg'an aralıq, km.

P_1, P_2, P_3 - ju'k payda etiwshi maydanları, ga

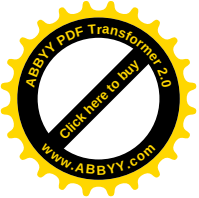
Xojalıq orayına salıstırg'anda jerlerdi jaylasıw kompaktligin bah'alaw ushın indeksli ko'rsetkishten paydalanıladı.

Ol o'z na'wbetinde xojalıq orayınan jer maydanın real ortasha uzaqlasıwın tap sonday esaplag'an aralıqqa qatnası sıyaqlı anıqlanadı. Ol to'mendegi formula arqalı anıqlanadı.

$$K_3 = \frac{L_{yp}}{0,43 \cdot \alpha \cdot \sqrt{P}} = \frac{2,59}{0,43 \times 1,2 \sqrt{15,26}} = 0,67$$

Bul koeffitsient h'a'r bir xojalıq ushın esaplanadı.

Jerden paydalanıwshı o'zinin' xojalıq orayına iye bolg'an halda jeke massivke yamasa eki h'a'm onnan artıq massivlerge yamasa xojalıq orayına iye bolmag'an h'alda bir tiykarg'ı jer massivine h'a'm basqa bo'leklerge iye bolıwı mu'mkin.

Jer massivin basqa jerden paydalanıwshılardıń maydanları menen bo'liniwi yamasa ta'biyiy h'a'm jasalma inshaatlar menen aymaqtı bo'leklerge bo'liniwi basqa jerden paydalanıwshılardıń jer maydanları a'meldegi bo'legin tarqoq jer uchastkaları dep ataladı.

Bunday maydanlar yamasa tu'rli topoelementler menen jerden paydalanıwshılardı tiykarg'ı massivten ajratıw kishi masshtablı tarxda a'melge asırıladı.

Jer massivleriniń bo'leklerge bo'liniw da'rejasi arnawlı koeffitsient ja'rdeminde xarakterlenedi. Ol xalıqtin` jasaw punkti orayınan bo'leklengen maydannın` en' uzaq shegarasına shekem bolg'an aralıq h'aqıqiy aralıqtın` qatnasına qarap aniqlanadı:

$$K_4 = \frac{R_{q.n.}}{1,43 \cdot R}$$

Bul jerde : $R_{sh.a}$ - xojalıq orayınan ajratılǵ'an maydannın` en' uzaq shegarasına shekem bolg'an aralıq, km.

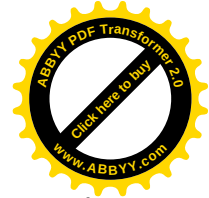
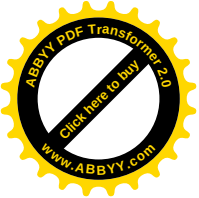
R – xojalıq orayınan jer tu'rine shekemgi esaplang'an aralıq.

Jerden paydalanıwshılardıń konfiguratsiyasın geometrik konfiguratsiya sıpatında bah'alaw ushın formadin` buzılıw koeffitsientinen paydalanıladı.

$$K_4 = \frac{\Pi_{шакл}}{\Pi_{периметр}}$$

Bul jerde: P_{sh} - jerden paydalanıwshılar konturiniń h'aqıqiy perimetri

$P_{pr.}$ – etalon sıpatında qabıl etilgen formadin` parametri, suwg'arılatus'ın diyqansılıq sharayatı ushın kenglik sharayatı boyınsha u'lgı jerden paydalanıwshı sıpatında tuwrı mu'yeshli to'rtmu'yesh formasına jaqın bolg'an jer maydanı qabıl etiledi. Bunda ta'replerdin` qatnası 1:2 boladı.

Kontur ushın u'lgı forma etalon sıpatında qabıl etilgen onın' buziliw koeffitsienti 1ge ten' boladı. Kontur formadan parq qılsa onın' buzılıw koeffitsienti joqarı boladı h'a'm bul belgisi boyınsha jerden paydalanıwshılardı xarakterlewshi ko'rsetkish jamanlasadı.

Jerden paydalanıwshılar konfiguratsiyasının' a'hmiyetli belgilerinen ja'ne biri bul aymaqtın' sozılg'anlıg'ı.

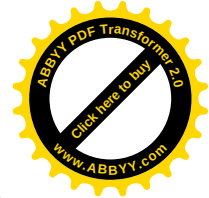
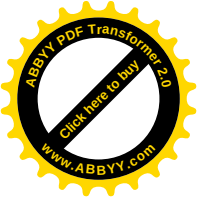
Bul qa'siyettin' da'rejesi jer massivinin' shashıran`qılıq koeffitsienti arqalı xarakterlenedi.

Sozılg'anlıq yamasa shashıran`qılıq degende keltirilgen tuwrı to'rtmu'yesh uzınlıg'ın enine qatnası tu'siniledi. Keltirilgen tuwrı mu'yeshli to'rt mu'yesh sıpatında biz bah'alap atırg'an jer iyeligi konturına ten' maydanı boyınsha berilgen forma (forma) tu'siniledi. Onı du'ziw printsipi to'mendegishe:

Tuwrı mu'yeshli to'rtmu'yeshtin' h'a'r bir belgilenip atırg'an ta'repi tarxi boyınsha sonday o'tkeriledi, bunda olardıń kesisiwshi h'a'm qosımsha maydanları jerden paydalanıwshılardıń a'meldegi konturları maydanlarına ten' boladı.

Bunday du'zilgen tuwrı mu'yeshli to'rtmu'yeshtin' uzınlıg'ı o'lshenedi eni bolsa maydannın' uzınlıg'ına qatnası sıpatında anıqlanadı.

Xojalıqtın' sırtqı shegarasın xarakterlewshi unamsız ko'rsetkishlerden ja'ne biri bul shegaranın' bir tegis emesligi yamasa sınıqlıgı. Bul o'z na'wbetinde jerden paydalanıwshılardıń basqa obektlerge sug'ılıp kiriwi yamasa kerisinshe basqa obektler jerlerinn' xojalıq ishine kirip ketiwine sebep boladı.

Xojalıq shegarasın basqa obekt ishine sug'ılıp kiriwi ko'z benen shamalap aniqlanadı h'a'm ol to'mendegi formula ja'rdeminde aniqlanadı:

$$K_5 = \frac{R_c}{1,58 \cdot R} = \frac{3,2}{1,58 \times 2,3} = 0,88$$

K_5 - jerlerdin' sug'ılıp kiriwi koeffitsienti.

R_s - jer uchastkasının' en' uzaq shegarasına shekem bar bolg'an aralıq, km.

R – xalıq jasaw orınınan jer tu'rlerine shekem bolg'an esaplang'an aralıq.

Jerden paydalanıwshılardıń ja'ne bir maqsetke muwapıq bolmag'an belgisi bul basqa xojalıq shegarasın tekserilip atırg'an jerden paydalanıwshılardıń maydanına kiriwi. Bunday kiriw da ko'z benen shamalap aniqlanadı h'a'm onın' da'rejesi sug'ılıp kiriw koeffitsienti arqalı aniqlanadı.

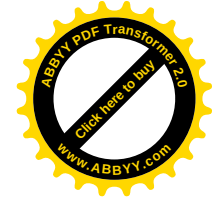
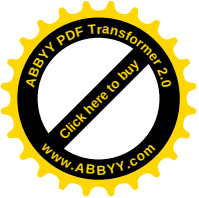
$$K_6 = \frac{\sqrt{P_1}}{P_2} = \frac{\sqrt{15,54}}{15,26} = 4$$

Bul jerde : P_1 – jerden paydalanıwshılardıń shegarasına sug'ılıp kirgen jer uchastkasi menen birgeliktegi ulıwma maydan, km.

P_2 - ma'mleket akti boyınsha ulıwma maydan, km .

Xojalıq maydanlarındag'ı kemshiliklerdi toqtatıw maqsetinde o'zgeris kiritiwde to'mendegi tiykarg'ı ta'rtiplerge a'mel qılıw kerek:

- ❖ o'tkerilgen jer du'ziw jumıslarının' xojalıqta jerden paydalanıwg'a, aymaqtı h'a'm o'ndiristi sho'lkemlestiriwge ta'siri ilaji barınsha kem bolıwı kerek;

- ❖ bir xojalıqta jerden paydalanıwdı jaqsılawdı jamanlastırıwı, onın' jer maydanındag'ı kemshilikler h'a'm qolaysızlıqlardı keltirip shıg'armawı kerek;
- ❖ xojalıq jerinin' bir bo'legin basqa xojalıqqa alıp beriw xojalıqta o'ndiristi h'a'm jerden paydalanıwdı sho'lkemlestiriw sha'rayatın jamanlastırmawı kerek;
- ❖ xojalıqlardı qayta sho'lkemlestiriwde h'a'm bir xojalıqtan ekinshisine alıp beriwde olarg'a pu'tkil o'ndiris bo'limleri yamasa tashkiliy bo'limler beriliwi kerek.

Kiritiletug'ın o'zgerisler h'aqıyqıy za'ru'rlıktan kelip shıg'ıwdı, sezilerli ekonomikalıq, ekologik h'a'm sotsiallıq na'tiyje beriwı kerek.

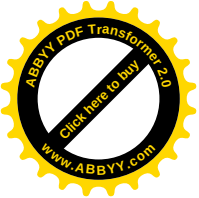
Egerde almastırılatus'ın jerlerdin' sıpatı h'a'r qıylı bolsa, jerlerdin' bah'alaw na'tiyjelerinen paydalanıw mu'mkin. Bunday jag'dayda almastırıwg'a usunis etilgen jer ornına beriletug'ın jer maydanı S to'mendegi formula ja'rdeminde anıqlanadı:

$$S = \frac{P_1 * B_1}{B_2}$$

Misal ushın; bir xojalıq ekinshisine (P_1) 130 ga jerdi ajratılıp atırg'an h'a'm onın' bonitet balı (B) 70 ga ten' bolsa, onın' ornına alınıp atırg'an jerdin' bonitet balı (B_2) 65 ga ten' bolsa, onın' maydanı (S) 140 ga ten' bolıwı kerek.

$$S = \frac{P_1 * B_1}{B_2} = \frac{130 * 70}{65} = 140_{ga}$$

Ku'tilgen na'tiyjege erisiw ushın xojalıq jer maydanının' jerden paydalanıwdı sho'lkemlestiriw talaplarına juwap beriwı, jer maydanın

o'zgartiruv za'ru'rligin ko'rsetiwshi da'lillerdi, xojaliq jer maydanindag'i kemshilikler keltirip atirg'an ziyani mug'darin aniqlaw kerek.

Keste-3

Almastirilatu'g'in jer uchastkalarinin' maydanlarini aniqlaw esabi

T.r.	Uchastkalar atı	Planimetrda aling'an sanaqlar	Ortasha sanaq	Aniqlang'an maydan, ga
1.	2	1516 1765 3 1925	204,50	127,82
2.	2	1 1450 2 1548 3 1694	244	152,50

Keste-4

Jerden paydalanıwshılar h'a'm olarda aniqlang'an kemshilikler h'aqqında

№	Jer iyeliklerinin'	O'lishem birligi	Xojaliqtin' atı		
			Xamza	Aybek	
1.	Uluwma maydan	ga	1526	1585	
2.	Awıl xojaliq jer tu'rleri maydanı				
3.	Su'rim jerler	ga	1296	1371	
4.	Ratsional esaplang'an koeffitsient (K_1)	ga	1246	1306	
5.	Xojaliq orayınan jer tu'rline shekem bolg'an aralıq. uzaq aralıq koeffitsienti (K_2)				
	Basqa jerden paydalanıwshılardıń jaylasqan jer maydanı				
6.	Sonnan: Su'rim jer				
	Bag'lar h'a'm basqa jerler				
	Uzaqlasqan maydangacha bolg'an aralıq.				
	Basqa jer egaligida jer uchastkasi bar bolg'anligi boyınsha koeffitsient (K_3)				
7.	Jerden paydalanıwshılardıń				
8.	chwzinchog'ligining qiymati				

9.	Buzilganlik koeffitsiyenti (K4)				
10.	Paydalanı'p atı'rg'an jerlerge jarı'p kiriw Jarı'p kirgen jer maydanı Sonnan: Su'rim jer Jaylaw h'a'm b.				
11.	Xojalıq orayı'nan jarı'p kirgen jer maydanına shekem bolg'an aralı'q				
12.	Jarıp kirgenlik koeffitsienti (K5)				
13.	Shegaradag'ı anıqlık siniqlar sanı	ga			
14.	Xojalıqtın' bar bolg'an ixchamlik koeffitsitsienti (K _{mav}) Xojalıqtın' sha'rtli ixchamlik oeffitsienti (K _{shart.})	km.			

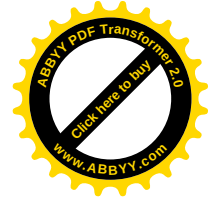
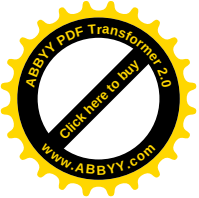
Jerden paydalanıwshılardı sho'lkemlestiriw yamasa ko'rsetilgen kemshiliklerdi saplastırıw ushın joybarda to'mendegiler na'zerde tutiladı:

Xojalıqqa jer qosıp berilgende de, aling`anda da, almasırlıg`anda da birinshi na`wbette sol jerdin` bonitet ballı esapqa alınadı. Eger de sol jerdin` topırag`ı qanday da sebepler menen bahalanbag`an bolsa, onda sol jer qaysı massivke qarashlı bolsa sol massivtin` ortasha ball bonitet ko`rsetkishin qoyıp bahalap paydalanıwg`a boladı.

1. Xojalıqqa qosıp beriw:

Keste-5

Kimnen	Joybar boyınsha jer uchastkanın' nomeri	Ulıwma maydan	Sonnan						
			Su'rim jer		boz jer	Ko'p jıllıq terekzarlar	jaylaw	Tamarqa jerleri	Basqa jerler
			Suwg'arı latug'in	lalmi					
Ja'mi									

2.Xojaliq jerlerinen alıw

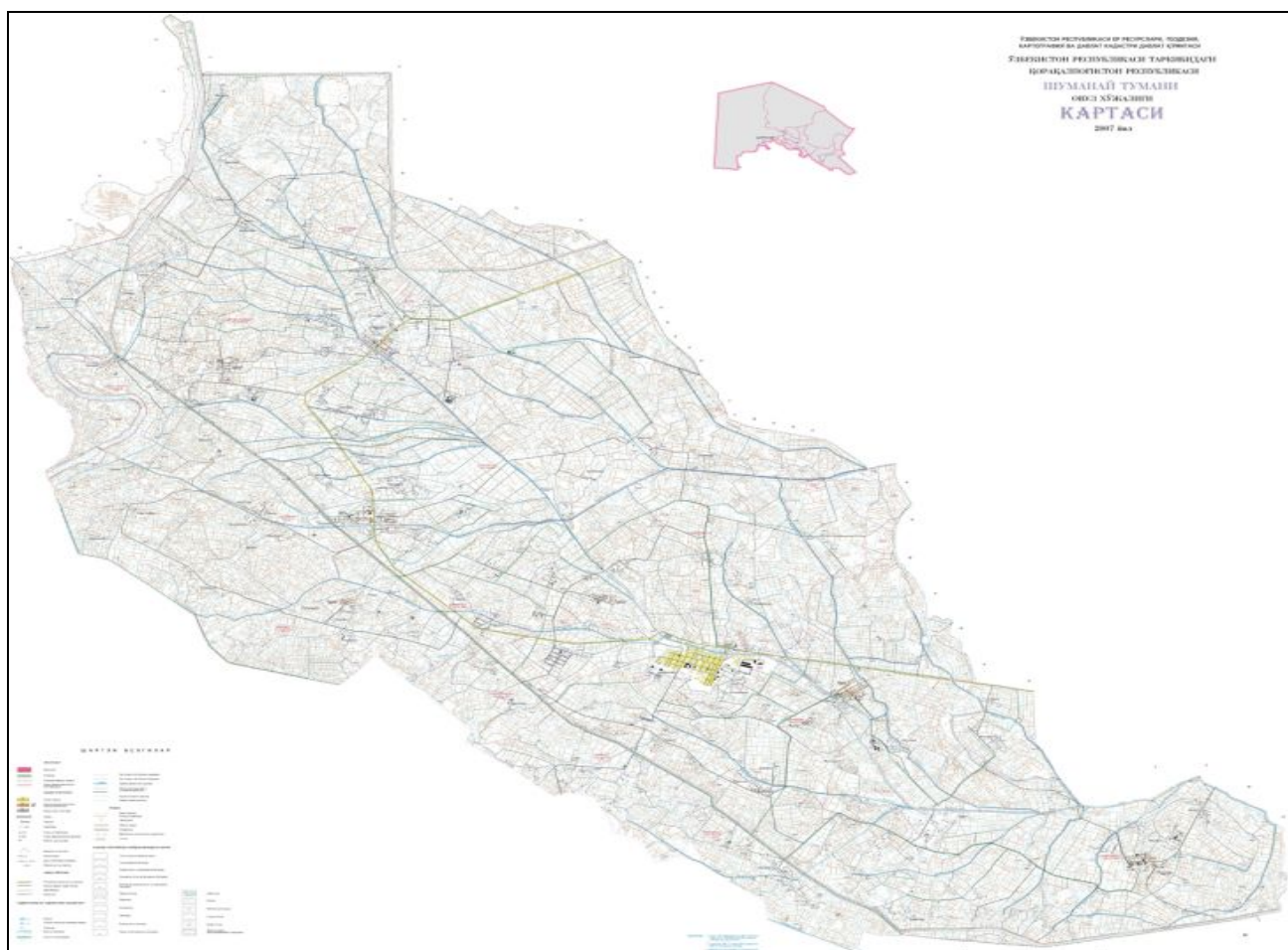
Kimgt	Joybar boyınsha jer uchastkanın' nomeri	Ulıwma maydan	Sonnan							
			Su'rim jer		boz jer	Ko'p jilliq terekzarlar	jaylaw	U'y qaptalı jerleri	Basqa jerler	salmalar
			Sug'arılı tug'in	La'imi						
jami										

Keste-6

O'zgenin` jerinen paydalanıwshılar h'aqqında

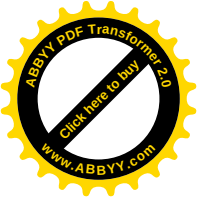
Massiv jerlerinin' atı	Uchastkalar atı	O'zge jerden paydalanıwshılardıń kartadag'ı nomerı	Basqa kirip kelgen xojalıqlardıń atı	Tiykar	maydanı, ga

Qaraqalpaqstan Respublikası Shomanay rayónı awıl xojalıǵı kartası

Xojalıq aralıq jer du'ziw joybarın ra'smiylestiriw, jerden paydalanıw huqıqın beriwshi ma'mleket aktin tayarlaw ha'm tapsırıw

Joybardın' sızılma ha'm jazba bo'limlerin ra'smiylestiriw. Ma'mleket aktin tayarlaw. Joybar hu'jjetlerin xojalıqlarg'a tapsırıw. Xojalıqlardıń' yuridik hu'jjetleri to'mendegishe ra'smiylestiriledi.

1-forma

AKT

Jerden paydalaniwshinin _____ basqariw‘ sho‘lkemi
_____ rayoni « _____ » _____ 20 ____ jil.

Men «Uzdaverloyiha» ilimiy-joybarlaw institutinin` jer du`ziwshisi
_____ to`mendegi jerden paydalaniwshilarg`a tiyisli wa`killer
qatnasiwinda:

1. _____ joldas _____
2. _____
3. _____

qatnasiwinda usı AKT du`zildi, sol haqqında \_\_\_\_\_ dan 20 \_\_\_\_ jil \_\_\_\_\_ g`a
shekem bul jerden paydalaniwshinin` \_\_\_\_\_ sirtqi` shegarasi orinda
ko`rsetip berildi.

1.Jumisti` orinlaniw waqtında to`mendegiler aniqlandi:

_____ (ha`r bir shegaralas jerler boyinsha jazba shegaranin` xarakteri aniq, onin` uzinlig`i ha`m jo`nelisi ha`r
bir xojaliq boyinsha shegarani ornatiwda qoyilg`an belgilerdin` sani ha`m saqlanip qalg`anlarinin` sani, olardin`
ko`rinisi, kelispew- shiliklerdi saplastiriw, kelisilmegen orinlardag`i belgilerdin` sani)

2. Jerden paydalaniwshilardin` kemshiliklerin saplastiriw boyinsha usinislari.

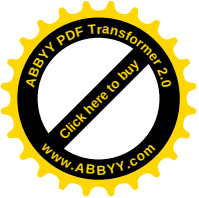
_____ jer
du`ziwshi _____

(qa`nige)

(qoli)

_____ isenimli wa`killer

1. _____ (qoli) _____
2. _____ (qoli) _____
3. _____ (qoli) _____

2-forma

SHegarasal jerden paydalanıwshılardin` isenimli wa`killeri

1. _____ dan
2. _____ dan
3. _____ dan
4. _____ dan
5. _____ xojaliq

shegarasında basqa sug`ilip kirip qalg`an to`mendegi jer maydanları saqlanıp qalıwı mo`lsherlengen:

Ta`rtip nomeri	Jerden paydalanıwshılardin` ati	Uliwma maydani, ga

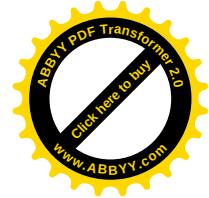
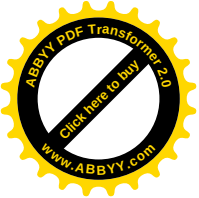
Ja`mi: _____

2. _____ ha`kimiyattan usi _____
_____ xojalıg`i jer du`ziw joybari qararin
tastiyıqlap beriw ha`m jerden paydalanıw dalalatnamasin almastirip beriw soralsin.

M.U.

Ha`kim: _____
(qoli)

Xatker: _____
(qoli)

3-forma

_____ sanli « _____ » _____ 20 _____ jilg`i
_____ welayati _____ rayoni _____
elati uliwma jiynalisinin` ma`jiilis

BAYANNAMASI

Qatnasqanlar:

Tın`landii: \_\_\_\_\_ xojaliqlar ara jer du`ziw joybari

_____ na`tiyjesinde _____
(ken`eytirilgen, kishireytirilgen)

_____ (sho`lkemlestirilgen, o`zgartirilgen)
Doklad qiliwshi _____

Kelisildi:

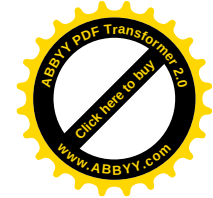
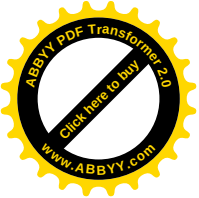
1. To`mendegilerdi na`zerde tutqan jer du`ziw joybari qabil qilinsin:

a) _____ turaqli paydalaniw ushin _____ ga jer
maydani shegara tariyxinda (planda) ko`rsetilgen _____
masshtabta, _____ ga qosip berilgen, sonnan

_____ (jer alıp beriw ha`m onın` maydani ko`rsetilgen, jerden paydalaniwshilardin` atlari ko`rsetiledi)

b) xojaliqqa aldin bekitip berilgen jerde _____ ga, sonnan

_____ (jerden paydalaniwshilarg`a jer alıp beriliwi ha`m maydani ko`rsetiledi)

4-forma

Qaraqalpaqstan Respublikası _____ Rayonındag'ı _____
xojalig'ı ma'jilisinin` jer du'ziw joybarin oring'a ko'shiriw boyınsha

DALALATNAMASI

_____ rayoni ha'kiminin` qararina tiykarlanıp 20__ jil
_____ sanli ha'm xojaliqlar ara jer du'ziw joybarin tasiyiqlag'an . Men
ta'repten, «Uzdaverloyiha» ilimiy joybarlaw instituti jer du'ziwshisi
_____ ko'rsetilgen jerden
paydalaniwshilardin` wa'killeri qatnasiwında orinlandı.

_____ g'a bekitilgen maydani shegarası oring'a tasiyiqlang'an joybar
tiykarında tu'sirildi. Bunda shegarag'a tasiyiqlang'an _____ formadag'i
_____ dana ishindegi orayına netlenlik material (ayna, tas ko'mir) ha'm shegara
jo'nelisi qurg'aqliqtan bolsa, bir bag'dar (qari yaki yarus) qilip plug penen aydap
qoyiladi.

SHegara jo'nelisinin` jazba bo'limi

(ha'r bir shegaraliq uzinlig'i ha'm shegaranin` klassifikatsiyası, sol shegarag'a ornatilg'an
shegara belgilerinin` sani)

o'z shegarasına qoyilg'an shegara belgilerinin` toliq ta'rtipte bolıwin
ta'miyinlewdi ha'm buzilg'an jag'dayda olardi du'zietiwdi o'z juwapkershiligime
alaman.

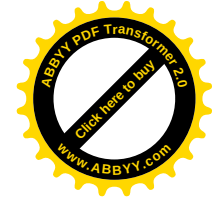
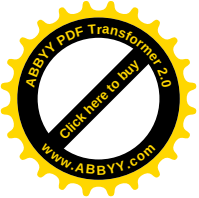
Joybardi oring'a ko'shirip, belgilerdi saqlap qaliwg'a tapsirdim.

Jer du'ziwshi _____ (qoli)

Ornatilg'an shegarag'a raziman, araliq belgilerin saqlap qaliw ushin qabil qildim.

_____ (xojaliq baslig'i) _____ (qoli)
M.O.

1. _____ (_____)
2. _____ (_____)

3-u'lgı tema: Awıl xojalıq emes ka'rxana, mekeme h'a'm sho'lkemlerine jer ajıratıw joybarı.

3.1. Awıl xojalıq emes ka'rxana, mekeme h'a'm sho'lkemlerine jer ajıratıw joybarı ushın tayarlıq jumısların orınlaw.

1. Tayarlıq jumısların orınlaw. Awıl xojalıq emes ka'rxanalarına kerek bolg'an jerlerdi anıqlaw.
2. Jerlerdin' maydanın esaplaw (planimetr, poletka h'a'm masshtablı sıızıg'ısh ja'rdeminde).

Awıl xojalıq emes ka'rxanalarına, mekeme h'a'm sho'lkemlerine jer ajıratıw belgili bir ta'rtipte h'a'm izbe-izlikte islenedi, u'sh basqıshtan ibarat boladı.

Birinshi basqış - ka'rxananın' jaylasqan ornın h'a'm kerekli maydanı shamasın aldınan kelisip alıw. Jer almaqshı bolg'an ka'rxana yamasa mekeme joybar islengenshe belgilengen maqset ushın jer maydanın ajratıp beriwin sorap, onın' jaylasatug'ın ornı h'a'm taxminiy maydanı ko'rsetilgen arza menen walayat h'a'kimiyatına mu'ra'ja't qıladı. Xojalıqlar ara jer du'ziw o'tkeriw ushın tiykar bolıp Qaraqalpaqstan respublikası Ministrler ken'esi yamasa walayat ha'kimiyatlarının' ka'rxananın' ornın anıqlaw h'aqqındag'ı qararları xizmet qıladı.

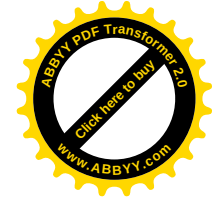
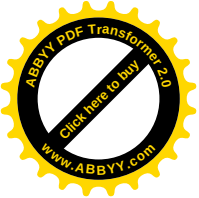
Jer du'ziw boyınsha joybar qıdırıw jumısları sol qarar shıqqannan son' boslanadı.

Bul basqıshta tayarlıq jumısları, jer ajıratıw joybarın du'ziw, onı ko'rip shıg'ıw h'a'm tastıqlaw jumısları alıp barıladı. Ekinshi basqış - jer ajıratıw. U'shinshi basqış -jer maydanların ajıratıwdı ra'smiylestiriw.

3.2. Ajratılátug'ın jer maydanın anıqlaw h'a'm jaylastırıw

Awıl xojalıq emes ka'rxanalarına kerek bolg'an jerlerdi anıqlaw.

1. Jerden paydalanıw ushın kerek bolg'an maydanlardı anıqlaw h'a'm tiykarlaw.
2. Ajratılğ'an jer maydanın jaylastırıw.
3. Jerden paydalanıwshılardıń zıyanların anıqlaw.

4. Jerden paydalanıwshılardıń ko'rgen zıyanların to'lew usulları.

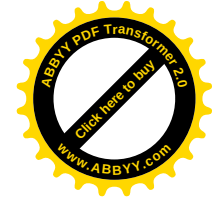
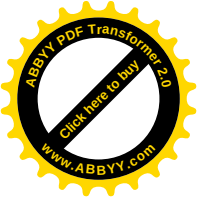
Awıl xojalıq emes ka'rxanaları, mekeme h'a'm sho'lkemlerine jer ajratıw joybarının' tiykarg'ı bo'limleri to'mendegilerden ibarat:

- ajratılıp atırg'an jerdin' maydanın anıqlaw h'a'm tiykarlaw;
- ajratılátug'ın jer maydanın soralıp atırg'an aymaqta jaylastırıw;
- xojalıqtqn alınıp atırg'an jerdin' quramı h'a'm a'hmiyetin anıqlaw, jerdi alıw h'a'm mo'lsheerdegi ka'rxananı qurıwdın' keri aqıbetlerin anıqlaw h'a'mde olardı kemeytiriw h'a'm toqtatıw sharaların belgilew;
- awıl xojalıg'ına ta'sir etetug'ın zıyan mug'darın anıqlaw h'a'm olardı qaplaw jolları;
- xojalıqlar ko'retug'ın zıyan mug'darı h'a'm tu'rlerin anıqlaw, olardı qaplaw jolları;
- alınıp atırg'an jer maydanının' u'stki o'nimdar qatlamın ajratıp alıw, saqlaw h'a'm paydalanıw ushın texnik sharayatlar tayarlaw;
- jerlerdi rekultivatsiyalaw ushın texnik h'a'm biologik sharayat tayarlaw;
- jerden paydalanıwdın' tiykarg'ı sharayatları boyınsha usunıslar tayarlaw;
- a'meldegi xojalıqlardı h'a'm olardıń aymaqların, o'ndiristi, xalıq jasaw sistemasın qayta sho'lkemlestiriw boyınsha usunıslar tayarlaw;
- xojalıqlardan alınıp atırg'an jerler quramı h'a'm a'hmiyetin anıqlaw.

Jerdi alıwdın' keri aqıbetlerin anıqlaw menen bir qatarda olardıń toqtatıw ilajları islep shıg'ıladı h'a'm alınıp atırg'an jerler quramı h'a'mde a'hmiyeti «bahasi» anıqlanadı.

H'a'r bir sheshim boyınsha shegaralarg'a kirgen jerlerdin' ulıwma maydanı h'a'm quramı 0,1 ga anıqlıqta esaplanadı. Jer maydanının' udayı, qısqa h'a'm uzaq mu'ddetlerge paydalanıwg'a berilgen bo'limlerdin' maydanları anıqlanadı.

Sheshimlerdi salıstırıw ushın awıl xojalıg'ı ko'etug'ın zıyan h'a'm jerlerdin' sapası ko'birek h'a'm basqa izlenisler na'tiyjeleri boyınsha anıqlanadı. Sonın' menen birge awıl xojalıq jerlerin alıw

menen baylanıslı ekonomikalıq, aymaqlıq, ekologik h'a'm basqa tu'rdegi keri aqıbetler de anıqlanadı. Jerdi alıw h'a'm ka'rxanani jaylastırıw menen baylanıslı ilajlar belgilenedi h'a'm shıg'ımlardı qısqartırıw jolları anıqlanadı.

3.3. Ajratılğan jer maydanının` o'nimdar topıraq qatlamın qırqıp alıw, saqlaw, buzılğan yerlerdi rekultivatsiyalawdin` texnik sha`rayatların tayarlaw

3.3.1. Ajratılğ'an jer maydanınan o'nimdar topıraq qatlamın qırqıp alıw, saqlaw h'a'm paydalanıwı ushın texnik sharayat jaratıw joybarı

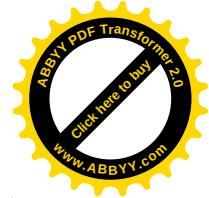
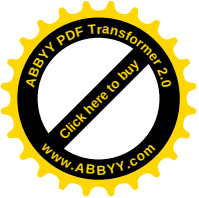
Awıl xojalıq emes obektleri jaylasatug'ın uchastkalardag'ı awıl xojalıg'ı jerlerinin` o'nimdar qatlamının` qırqıp alınıwı, saqlanıwı h'a'm basqa jerlerdi jaqsılaw ushın paydalanılıwı kerek. Bul jumıslardı orınlaw ushın ishshi joybar du'zilgen bolıwı kerek. Onı tayalaw ushın topıraqlardı qırqıp alıw, saqlaw h'a'm paydalanıwdın` texnik sharayatlardı boyınsha temalıq jer du'ziw joybarı quramında jerden paydalanıwdın` jaylasatug'ın ornın birlemshi kelisiw basqışında islenedi.

3.3.2. Buzılğ'an jerlerdi rekultivatsiyalaw ushın texnik sharayattı tayarlaw joybarı

Texnik sharayatlardı orınlawda to'mendegiler ko'rsetiledi:

- o'nimdar qatlamı qırqıp alınatug'ın uchastkalardın` jaylasqan ornı h'a'm maydanı;
- qırqıp alınatug'ın qatlamnıń h'a'r bir uchaskadag'ı topıraq tu'rinin` qalın'lıg'ı;
- o'nimdar qatlamnan paydalanıw jolları;
- o'nimdar qatlam qaplanıp o'zlestiriletug'ın jerlerge qoyılatushın tiykarg'ı talaplar (o'zlestiriw mu'ddetleri, agrotexnika h'a'm so .uq.)

Waqtınsa paydalanıwg'a beriletugın h'a'm jerlerdin` buzılıwı menen baylanıslı jerden paydalanıwlar ushın jer du'ziw joybarı.

Quramında rekultivatsiyalawdın' texnik sharayatlari orinlanadi. Olarda to'mendegiler ko'rsetiledi:

- buzilatug'in jerdin' ornı, maydanı ;
 - rekultivatsiya qılınatug'in jerlerden (jer bo'leklerinen) paydalanıw jolları;
 - u'stki o'nimdar qatlam alınatug'in jerler maydanı h'a'm o'nimdar qatlam qalın'lıg'ı;
 - Rekultivatsiyalanatug'in maydanlardın' u'stki qatlamaları quramı h'a'm olar u'stine qaplanatug'in o'nimdar qatlam qalın'lıg'ı;
 - jer relefinin' rekultivatsiyadan keyingi h'alatı (jer qiyalıg'ı h'.basqa), rekultivatsiyanın' biologik basqışına qoyilatug'in talaplar;
- Rekultivatsiyanın' orınlanıw mu'ddetleri ko'rsetiledi. Texnik sharayalarına sızılma qosımsha qılınadı.

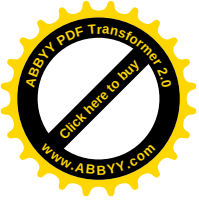
3.3.3. Jer maydanın beriw sha'rtleri boyınsha usınıslar tayarlaw

Jer uchastkasın beriw sha'rtleri awıl xojalıq emes jerden paydalanıwlardı sho'lkemlestiriw boyınsha jer du'ziw joybarın du'ziwde tayarlanıwı h'a'm jerden paydalanıwdı baslag'ansha h'a'm onnan paydalanıw waqtında orınlanıwı kerek.

Bul sha'rtlerge a'mel qılıw uchastkanı alıwg'a kelisiw ushın h'a'm de beriwge tiykar esaplanadı. Olar jerlerdi alıwshı jerden paydalanıwshılar menen kelisilgen h'alda orınlanadı.

Jer maydanların ajratıw sha'rtlerine to'mendegi ilajlar kiritiledi:

Tabiyattı h'a'm qorshag'an ortalıqtı qorg'aw, awıl xojalıq jerlerin saqlaw, jerlerdi eroziyadan, shorlanıwdan, batpaqlasıwdan, qurıp ketiwden h'a'm jer astı suwlarının' qa'ddi ko'terilip ketiwinen qorg'aw, o'simliklerdi, suw saqlagshlardı, atmosferanı (h'awanı), jer astın h'a'mde ma'deniy h'a'm tarixıy esteliklerdi saqlap qalıw, u'zilip qalg'an transport baylanısların tiklew, ma'mleket h'a'm basqa jerden paydalanıwshılar, h'a'mde jerge iyelik qılıwshılar,

h'a'mde xojalıqlar ma'plerin esapqa alıp, jerden paydalanıwdın' huqıqların sheklew.

3.4. Awıl xojalıq emes ka'rxana, mekeme h'a'm sho'lkemlerine jer ajıratıwda awıl xojalıg'ı o'ndirisinin' ko'retug'in ziyanları h'a'm ko'lemin esaplaw h'a'm onı qaplaw

Jerlerdi alıw waqtında awıl xojalıg'ı ziyanları, olardıń o'ndirislik qa'biyleti awıl xojalıq jer tu'rlerin ulıwma yamasa waqtınsha jog'altıw na'tiyjesinde kemeyiwın bildiredi. Nızam boyınsha bul ziyanlar qaplanıwı sha'rt. Awıl xojalıg'ının' xalıq xojalı'ı tarmag'ı sıpatındag'ı zaru'r jerlerdi awıl xojalıg'ınan basqa tarmaq ka'rxanaları ushın alıw yamasa waqtınsha iyelew na'tiyjesinde keltirilgen ziyandı qaplaw h'aqqındag'ı nızamg'a tiykarlanıp alınıp atırg'an jer maydanına ten' jer maydanın o'zlestiriw ushın za'ru'r qa'rejetler h'a'm olardıń meliorativ jag'dayın jaqsılaw, topıraq o'nimdarlıg'ın asırıw, ma'deniylestiriw ilajların o'tkeriw h'a'rejetleri jerdi alıp atırg'an ka'rxana ta'repinen tolıq qaplanıwı kerek.

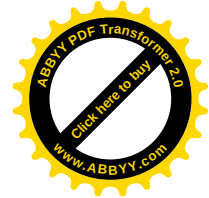
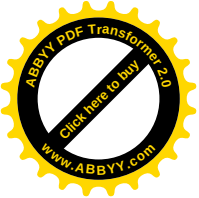
Awıl xojalıq emes ka'rxanalarına jer ajıratıw to'mendegi kestedede keltirilgen.

Keste-7

Awıl xojalıq emes ka'rxanalarına jer ajıratıw

I-sheshim

T\N	Xojalıqlar atı	H'a'mmesi					
		Ulwma jer maydanı, ga	Sonnan				H'a'rdayım
			Su'rim jer	Ko'p jıllıq terek	jaylaw	Boz jerler	
	1	2	3	4	5	6	7

II-shechim

TN	Xojalıqlar atı	H'a'mmesi					
		Uhwma jer maydanı, ga	Sonnan				H'a'rd ayım
			Su'rim jer	Ko'p jıllıq terek	jaylaw	Boz jerler	
	1	2	3	4	5	6	7

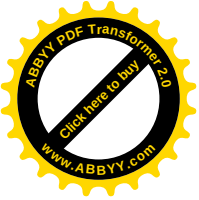
3.5. Joybardı kelisiw h'a'm tastıyıqlaw boyınsha

Awıl xojalıq emes maqsetinde jerden paydalanıwdı sho'lkemlestiriw joybarı to'mendegi formada ra'smiylestiriledi. Sızılma bo'limi, o'z ishine joybar sızbasın aladı, onda to'mendegiler ko'rsetiledi:

- aymaqtın' a'meldegi h'alatı ko'rinisi h'a'm sho'lkemlestiriliwi;
- ob'ektti h'a'm basqa joybarlanıp atırg'an elementlerdi jaylastırıw sheshimleri;
- ka'rxananın' bas kartası (joybarı) sızılması h'a'm jan'a shegaralar.

Joybardın' bayannaması (tu'sintiriw xatı) to'mendegilerdi o'z ishine aladı:

- jerden paydalanıwdı sho'lkemlestirip atırg'an ob'ekt h'aqqında mag'lwmatlar;
 - jerlerdin' quramı h'a'm sıpatı h'aqqında mag'lumatlar;
 - sheshimler boyınsha jerlerdin' eksplikatsiyası;
 - ob'ektti jaylastırıwdag'ı keri aqıbetleri;
 - joybardın' quram bo'limleri boyınsha joybarlıq sheshimler;
 - sheshimler boyınsha texnik-ekonomikalıq ko'rsetkishler h'a'm tan'lang'an sheshimnin' u'stinligin tiykarlaw;
 - joybardın' huqıqıy tiykarlawdın' materialları.
- Za'ru'r bolg'an yuridik h'u'jjetlerdi ra'smiylestiriw.

Joybardı duziwde kerek bolatug`ın qosımshalar:

1- qosımsha

Usınıs etilgen massiv jerlerinin` maydanları`

T.r.	Jo`nelisi	O`lshew birligi	Maydanları`,
1.	Paxtashılıq	ga	1500-2000
2.	G`a`lleshilik	ga	7000-8000
3.	Salıshılıq	ga	1500-2000
4.	Bag`dshılıq-ju`zimshilik	ga	1000-1200
5.	palızshılıq	ga	1000-1200
6.	sharwashılıq	ga	10000-15000

2-qosımsha

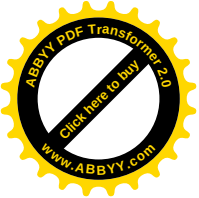
Irrigatsiya tarmag`ın texnik halatına ko`re Ki koeffitsiyentinin` bahası

	1kv.km.daei konturlar sani	Koeffitsiyent hiymati
Eski irrigatsiya tarmog`i:		
Qayta tashkil hiline mangan	20 dan ortih	0.22
Qayta sho`lkemlestirilgen	15-20	0.15
Zamanago`y irrigatsiya tarmag`i:		
Yarim injenerlik	10-15	0.18
muhandislik	5-10	0.11
Jan`a irrigatsiya tarmog`i	5dan kam	0.09

3-qosımsha

Ka`rxanalar ko`retug`ın zıyanlardın` ko`lemi ha`m bahası

T.r	Eginler turi	Bir gektar yer maydoning narxi, m.sum
1.	Paxta	280-500
2.	Biyday	160-170
3.	Terek	180-200
4.	Sabzavot	160-200
5.	Beda	65-70
6.	La`blebi	150-170
7.	Ju`zim	375-400
8.	Bag`	250-300
9.	Tutzor (1 to`p)	20-25

4-qosımsha

Respublika jer fondının` jer tipleri boyınsha bo`listiriliwi

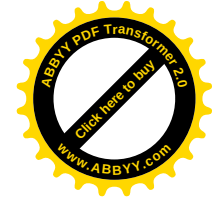
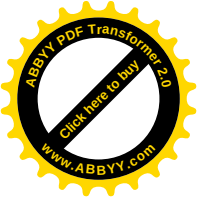
Q/ s	Jer tipleri	Ulıwma maydanı	
		mın` ga	%
1	Awıl xojalıq jerleri	25789,8	58,1
2	Zapastag`ı jerler	7582,5	17,1
3	Tog`ay fondı jerleri	8050,4	18,1
4	Elatlı punktler jaylasqan maydanlar	230,6	0,5
5	Sanaat, transport, baylanıs, qorg`anıw ha`m basqa maqsetler ushın ajratılğ`an jerler	1934,2	4,4
6	Ta`biyattı qorg`aw, dem alıs, rekreatsiyalıq ha`m tariyxıy-ma`deniy a`hmiyettegi jerler,	12,6	
7	Suw fondı jerleri	810,2	1,8
	Ja`mi jerler	44410,3	100,0

Klimatlıq koeffitsentti yamasa bioklimatlıq koeffitsentti esaplaw to`mendegi formula ja`rdeminde a`melge asırıladı:

$$Bk_4 = \frac{\sum e_{t-f}}{\sum e_{t-b}} \times 100$$

Bul jerde $\sum e_{t-f} + 10^0$ S tan joqarı bolg`an haqıyqıy effektiv temperaturalar jıyındısı;

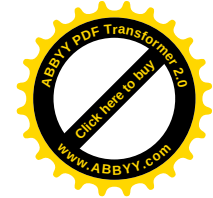
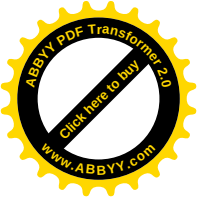
$\sum e_{t-b}$ —bazalıq effektiv temperatura jıyındısı (2450^0 S).

5-qosimsha

O'zbekstannin' suwg'arilatug'in jerlerdin' o'nimdarliq boyinsha bahalaw shkalasi

Topiraqlar	Topiraq bonitetinin' ballari		
	Joqari	Ortash	Az
1	2	3	4
A'yyemnen suwg'arilp kelingan toparlar			
Boz	100	90	70
Otlaqli-boz	100	80	60
Boz topiraqlar zonasindag'i otlaqli	100	80	60
Taqir	90	70	60
Otlaqli-taqir	100	80	60
Dala zonasindag'i otlaqli	100	80	60
Jan'adan suwg'arilp atirg'an jerlerdegi topiraqlar			
Ashiq tu'sli boz	100	80	60
Tipik boz	100	80	60
Otlaqli boz	90	70	50
Boz-otlaqli	90	70	50
Boz topiraqlar zonasindag'i otlaqli	90	70	50
Boz topiraqlar zonasindag'i batpaqli	-	70	50
Otlaqli	60	50	40
Sur-qon'ir	-	65	50
Sur-qon'ir-otlaqli	80	60	50
Taqirli	90	70	50
Taqirli-otlaqli	80	60	50
Otlaqli-taqirli	-	70	50
Dala zonasindag'i taqirli	-	60	40
Dala zonasindag'i batpaqli-otlaqli	-	-	-
Jan'a o'zlestirilgen jerlerdegi topiraqlar			
Aq tu'sli boz	-	-	50
Tipik boz	-	-	50
Otlaqli boz	-	-	50
Boz otlaqli	-	-	50
Boz topiraqlar zonasindag'i otlaqli	-	-	50
Boz topiraqlar zonasindag'i batpaqli-otlaqli	-	-	40
Sur-qon'ir	-	-	30
Sur-qon'ir-otlaqli	-	-	40
Taqirli-otlaqli-taqirli	-	-	50
Taqirli-otlaqli	-	-	50
Dala zonasindag'i otlaqli	-	-	50
Dala zonasindag'i batpaqli-otlaqli	-	-	40
Dala qumlar	-	-	50
Qumli-otlaqli	-	-	50

6-qosimsha

Shorlanıw da'rejesi ha'm suw o'tkeriwshen'lik da'rejesine salıstırma topıraq bonitetinin bo'liniwi

№	Topıraqlardıń shorlanıw da'rejesi	Boz, taqır, sur-qon'ır topıraqlar, jer astı suwı 5 m	Boz, otlaqlı, otlaqlı-taqır topıraqlar, jer astı suwları 3-5 m	Boz ha'm sho'l zonasıdag'ı otlaqlı, boz-otlaqlı topıraqlar, jer astı suwı 1,5-3 m	Boz ha'm sho'l zonasıdag'ı batpaqlı-otlaqlı ha'm batpaqlı topıraqlar, jer astı suwı 0,5-1,5 m
	2	3	4	5	6
	Shorlanbag'an ha'm qayta shorlanbag'an (boz topıraqlar zonası): A) suw o'tkizbeytug'in ha'm az suw o'tkiziwshen', saz ha'm awır sog'a qatlamlı qumlı topıraqlar; B) suw o'tkiziwshen' topıraqlar	0,95 1,00	0,90 1,00	0,90 1,00	0,90 1,00
	Ha'lsiz shorlang'an: A) jer astı suwların' ha'reketi ta'miynlengen, suw o'tkiziwshen' topıraqlar; B) jer astı suwların' ha'reketi ta'miynlengen suw o'tkiziwshen'ligi pa's bolg'an ha'm suw o'tkermeytug'in topıraqlar	0,9 0,9	0,9 0,8	- -	- -
	Tez eriytug'in duzlar menen shorlang'an: 1. juwılğan 2. Ha'lsiz shorlang'an 3. Ortasha shorlangan 4. Ku'shli shorlang'an	- - - -	1,0 0,9 0,9 0,8	0,95 0,90 0,85 0,80	- 0,85 0,80 0,70

7- qosimsha

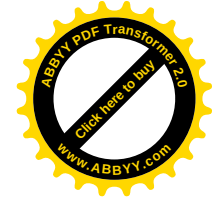
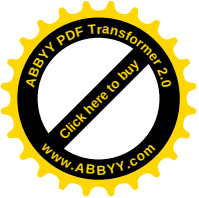
Ku'shli suw o'tkiziwshen' topıraq astı jınısları boyınsha topıraq bonitetin salıstırıw

Suw o'tkiziwshen'lik da'rejesi	Bonitet koeffitsienti
Supesli ha'm qumlı	0,90
50 sm teren'likte mayda taslı supes	0,80
30 sm teren'likte mayda taslı supes	0,70

8-qosimsha

Eroziyag'a ushırag'anlıq da'rejesine salıstırma topıraq bonitetin salıstırıw

Juwılıw da'rejesi	Topıraq payda etiwshi taw jınısları	
	Saz (lyoss)	Prolyuvıy-allyuvıy
Juwılatug'in	1,00	1,00
Kem juwılatug'in	0,95	0,90
Ortasha juwılatug'in	0,80	0,75
Tez juwılatug'in	0,70	0,60

9- qosimsha

Topıraqtıń gipslilik da`rejesine qarap pa`seytiwshi koeffitsientler

Gipslilik da`rejesi	Gips mug`darı	Gips qatlamıń baslanıw teren`ligi, sm			
		Jer betinen (su`rim qatlamı 0-30 sm)	30-50	50-100	100-200
gipssiz	10 deyin	1,0	1,0	1,0	1,0
Ha`lsiz gipslengen	11-20	0,8	0,95	1,0	1,0
Ortasha gipslengen	21-40	0,7	0,8		1
Ku`shli Gipslengen	40 tan joqarı	0,5	0,7		0,9

Anıq bir topıraqtıń bonitet balınıń tiykarg`ı qa`siyeti topıraq tu`rine berilgen ballg`a ha`r qıylı koeffitsientlerdi ko`beytiw jolı menen anıqlanadı, yag`nıy:

$$B_k = B_1 \cdot K_1 \cdot K_2 \cdot K_3 \cdot \dots \cdot K_p$$

bul jerde B_1 - tiykarg`ı shkaladan aling`an ball.

$K_1 \cdot K_2 \cdot K_3 \cdot \dots \cdot K_i$ - topıraqtıń qa`siyetleri boyınsha du`zetiw koeffitsientleri.

Ha`r bir jeke aling`an topıraq tu`ri bonitet balın esaplag`annan keyin, sol mag`lıwmatlarg`a tiykarlanıp xojalıq boyınsha ulıwma suwg`arılatus`ın jerlerdin` bonitet balların esaplaw mu`mkin. Bunın` ushın awıl xojalıq tu`rleri boyınsha topıraq tu`rleri maydanların esaplaw materialları za`ru`r boladı.

Xojalıqtıń suwg`arılatus`ın egin maydanları bonitet balı topıraq qatlamın quraytug`ın ha`r qıylı topıraq tu`rlerinin` bonitet ballarının` ortasha keltirilgen kunı arqalı anıqlanadı, yag`nıy:

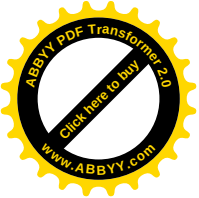
$$B_{x.k.} = B_1 R_1 + B_2 R_2 + \dots + B_p R_p / R_1 + R_2 + \dots + R_p = \sum_{i=1}^p B_i R_i / R_i$$

bul jerde, B_1, B_2, B_p – topıraq tu`rlerinin` **bonitet balı**,

$R_1, R_2, \dots, R_p$ – topıraq tu`rlerinin` maydanı, ga.

To`mende, paxtashılıq xojalıg`ında o`ndiris brigadası semyalıq ijara jerlerinin` ortasha bonitet balların anıqlawda mısıl keltirilgen. Mısalı, maydanı 90,0 gektarg`a ten` bolg`an brigada aymag`ının` 50,0 gektarı 72 ball, 30,0 gektarı 62 ball, 10,0 gektarı 46 ballda bahalang`an. Bunda birigada semyalıq ijara boyınsha ortasha bonitet 66 ballg`a ten` boladı, yag`nıy:

$$B_{x.k.} = B_1 R_1 + B_2 R_2 + B_3 R_3 / R_1 + R_2 + R_3 = (50 \cdot 72) + (30 \cdot 62) + (10 \cdot 46) / 50 + 30 + 10 = 65,8 = 66 \text{ ball.}$$

10-qosimsha

Bonitet ballari boyinsha tiykarg'i awıl xojalıq eginlerinin` o`nimdarlıg'ı, ts/ga

Bonitet balı	Paxta	Da`nli eginler	Jon`ish qa	Da`n ushın ma`kke	Bir jılıq otlar	Ot-jemlik la`blebi
10	4,0	6,0	20,0	7,5	30,0	90,0
20	8,0	12,0	40,0	15,0	60,0	180,0
30	12,0	18,0	60,0	22,5	90,0	270,0
40	16,0	24,0	80,0	30,0	120,0	360,0
50	20,0	30,0	100,0	37,5	150,0	450,0
60	24,0	36,0	120,0	45,0	180,0	540,0
70	28,0	42,0	140,0	52,5	210,0	630,0
80	32,0	48,0	160,0	60,0	240,0	720,0
90	36,0	54,0	180,0	67,5	270,0	810,0
100	40,0	60,0	200,0	75,0	300,0	900,0
Bir ball shaması	0,4	0,6	2,0	0,75	3,0	9,0

Ha`r tu`rli sapag'a iye bolg'an suwg`arilatug`ın awıl xojalıq jerlerinin` 1 ga esabına normativ sap da`ramat to`mendegi formula ja`rdeminde anıqlanadı:

$SD_m = JO'_m R_m : 100$; Bul jerde SD_m - 1 ga awıl xojalıq jerlerinen alinatug`ın normativ sap da`ramat;

JO'_m - 1 ga awıl xojalıq jerlerinen alinatug`ın normativ jalpı o`nim;

R_m - ha`r tu`rli sapag'a iye bolg'an jerlerde payda bolatug`ın awıl xojalıg'ı o`ndirisinin` normativ esaplang'an paydası, %.

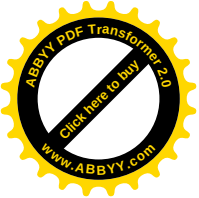
Normativ sap da`ramat egin maydanlarının` quramı ha`m awıl xojalıg`ının` qa`nigelestirilgenligine qarap to`mendegi eki varianttın` birewi boyınsha esaplanıwı mu`mkin:

- tiykarg'ı egin boyınsha;

- usı jer bahalaw ob`ektinde jetilistiriletug`ın tiykarg'ı eginler u`lesi boyınsha.

Tiykarg'ı egin boyınsha normativ jalpı o`nim esabı usı egindi jetistiriwde joqarı qa`nigeleskenlik da`rejesine iye boladı. Qa`nigeleskenlik da`rejesi jetekshi eginler tovar o`nimlerinin` salıstırma salmag'ı (60 % ten kem bolmag`an) menen anıqlanadı.

Tiykarg'ı egin boyınsha 1 ga jerden alinatug`ın normativ jalpı o`nim usı eginin` kadastr o`nimdarlıg`ın (ts/ga) onı satıw bahası (satıp alıw, sha`rtnamalıq, bazar)na ko`beytkenge ten`.

Tiykarg`ı eginler qosındısı boyınsha normativ jalpı o`nimdi anıqlaw to`mendegishe a`melge asırılıwı mu`mkin:

- jer bahalaw ob`ekti boyınsha maydanları quramının` ortasha kunı ha`m usı eginlerdi satıw bahaları menen;

- su`riletug`ın jerlerdin` ulıwma maydanıda ha`r bir bir awıl xojalıq egininin` qunın esaplaw tiykarında.

Esaplar to`mendegi formula ja`rdeminde orınlanadı:

$$YaM_m = X \cdot R_1 + 3 \cdot R_2 + K \cdot R_3 : (X + 3 + K);$$

Bul jerde, X - 1 ga esabına paxta shiyki zatının` qunı;

3 - 1 ga esabına da`nli eginlerdin` qunı;

K - 1 ga ot-jemlik eginlerdin` qunı;

R_1, R_2, R_3 - eginlerdin` protsent (%) esabındag`ı salıstırmalı mug`darı.

Paxta-da`n kompleksinde normativ jalpı o`nim esabın a`piwayılastırıw ushın kadastr ob`ektindegi eginlerdin` ulıwma quramındag`ı u`lesine qarap paxta boyınsha jalpı o`nim qunının` arnawlı esaplang`an du`zetiw koeffitsentlerinen paydalanıw mu`mkin (1-keste).

11- qosımsha

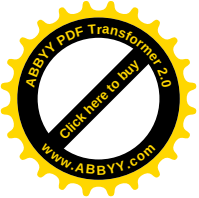
Paxta boyınsha jalpı o`nim qunının` du`zetiw koeffitsentleri

Paxtanın` su`rim jerler ulıwma maydandag`ı u`lesi	Ulıwma su`rim jerden alınatug`ın paxta shiyki zatı qunınan ulıwma o`nim qunının` du`zetiw koeffitsienti
K 30%	0,526
K 40%	0,594
K 50%	0,661
K 60%	0,729
K 70%	0,797

12- qosımsha

Awıl xojalıq o`ndirisinin` esaplang`an payda norması, %

Bonitet balı	Payda norması	Bonitet balı	Payda norması
10	-	60	18,0
20	6,0	70	21,0
30	9,0	80	24,0
40	12,0	90	27,0
50	15,0	100	30,0

13- qosımsha

Jer uchastkasının` elatlı punktten ham o`nimlerdi satıw orınınan uzaqlıg`ı boyınsha du`zetiw koeffitsentleri (suwg`arma zona ushın)

Aralıg`ı, km		Aralıg`ı boyınsha du`zetiw koeffitsenti
Elatlı punktinen	O`nimlerdi satıw punktinen	
2 deyin 2-4 4-6 6 dan art. Ort	4,0 deyin	1,50 1,47 1,44 1,41 1,46
2 deyin 2-4 4-6 6 dan artıq ort.	4-8	1,38 1,35 1,32 1,24 1,33,
2 deyin 2-4 4-6 6 dan artıq ort.	8-12	1,12 1,15 1,13 1,11 1,14
2 deyin 2-4 4-6 6 dan artıq ort.	12-16	1,17 1,15 1,05 1,03 1,06
2 deyin 2-4 4-6 6 dan artıq ort.	16-20	1,09 1,07 1,05 1,03 1,06
2 deyin 2-4 4-6 6 dan artıq ort.	20 dan artıq	1,01 1,00 1,00 1,00 1,00

Bir ga suwg`arılatus`ın jerdin` normativ bahası to`mendegi formula ja`rdeminde anıqlanadı:

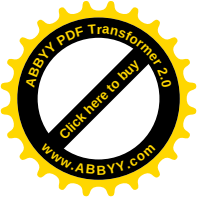
$T_{sm} = SD_m \cdot K_1 / P \cdot 100$ Bul jerde T_{sm} - 1 ga suwg`arılatus`ın jerdin` normativ bahası;

SD_m - 1 ga suwg`arılatus`ın jerden alınatus`ın sap da`ramat;

P - kapital g`a`rejetlerge qoyılatsın bank ssudasının` protsenti, 5,0 %.

K_1 – xojalıq ju`rgiziw da`rejesin ha`m awıl xojalıq o`ndirisinin` intensivlik da`rejesin esapqa alıw koeffitsenti.

Kapital g`a`rejetlerde ssuda protsenti qarjılandırıwshı bank ta`repinen qarjılandırıwdın` ortasha stavkası boyınsha qabıl qılın`an. Xojalıq ju`rgiziw da`rejesin, awıllıq orınlarda jasawshı xalıqtı ha`m awıl xojalıq o`ndirisinin` intensivlik da`rejesine salıstırma baylanıslılıq koeffitsentleri respublika boyınsha ortasha da`rejege salıstırma tu`rde to`mendegishe qabıl etilgen:

Qaraqalpaqstan Respublikası – 0,70, Buxara - 1,0; Jizzax - 0,8; Qashqada`rya - 0,8; Nawayı – 0,8; Namangan - 1,1; Samarkand - 1,2; Surxanda`rya – 1,3, Sirda`rya - 0,8; Tashkent – 1,2; Fergana - 1,1; Xorezm - 1,0; O`zbekstan Respublikası boyınsha ortasha - 1,0 di quraydı.

14-qosımsha

Jerlerdin` normativ bahasın esaplaw

№	Ko`rsetkishler	O`lshem birligi	Qunı
1.	Topıraq bonitetinin` ortasha balı	ball	
2.	Bir ga su`riletug`ın jerden alıng`an o`nimnin` normativ bahası	min`, sum	
3.	Payda mug`darı	%	
4.	Normativ sap da`ramat (2x3):100	min` sum	
5.	Bank ssudasının` protsenti, %	%	
6.	Xojalıq ju`rgiziw ha`m awıl xojalıq o`ndirisinin` intensivlik da`rejesi boyınsha koeffitsent		
7.	Bir gektar jerdin` bazalıq normativ bahası (4x6x100:5)	min` sum	
8.	Jaylasqan ornı boyınsha koeffitsent	min` Sum	
9.	Jergilikli sha`rayat boyınsha koeffitsent		
10	Bir gektar jerdin` normativ bahası (7x8x9)	min` sum	
11	Ulıwma maydan	ga	
12	Jer uchastkasının` ulıwma normativ bahası	1000 sum	

15-qosımsha

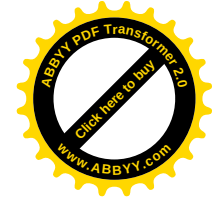
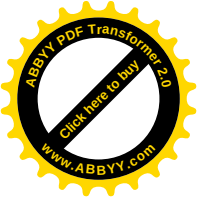
Jerlerdi paydalanıw mu`ddetleri boyınsha bo`liw

Toltrıl g`an waqtı	Jer uchastkasının` jaylasqan ornı (elatlı punktın` atı)	Qansha mu`ddetke deyin ekenligi	Ulıwma maydan, ga	Jerge iyelik qılıw yaqi paydalanıw huqıqın beriwshi hu`jjet atı, berilgen waqtı ha`m sanı	Esletp e
1	2	3	4	5	6
1					
2					
3					
4					

16-qosımsha

Jer fondı

Toltir ilg`an waqtı	Qansh a mu`dd etke berilge nligi	Ulw ma mayd anı, ga	Su`rim jerler, ga	Ko`p jillıq ag`ashlar					Parta w jerler , ga
				ja`mi, ga	Sonın` ishshinde				
					bag`la r	Ju`zimz arlar	Tutzarl ar	Jemisle r	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

dawamı

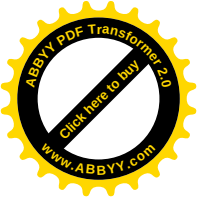
Pishenzarlıqlar, ga				Jaylawlar, ga							
ja`- mi	Sonnan			Ja`- mi	Sonnan		Ulıwma jaylawlardan, ga				
	suwg` arılatsu g`m	qurg` aq	batp aqla sqan		qurg` aq	batpa qlaska n	ma` deni y	taza	taw	Jaylaw sharwa- shılı-g`ı	suwg` arılatsu g`m
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23

dawamı

Jaylawlardın` mawsimleri boyınsha				Awıl xojalı q jerleri nin` ja`mi							
jazg` ı	ba` ha` rgi	qısqı	gu` zgi		Shan` araqla r sanı	ja`m i jerle r, ga	Sonnan, ga				
							Su`ri m jerle r	Bag`l ar ha`m ko`pjı llıq ag`ash lar	Basq a a/x jerle ri	Awıl xojalı q jerleri nin` ja`mi	Qurılıslar, putalıqlar, tog`aylar menen ba`nt jerler
24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35

dawamı

Jumisshı ha`m xızmetkerlerdin` bag`ları ha`m atızları, ga				Meliora tiv tayarlıq tag`ı jerler	batpaqlıq			Suw menen ba`nt jerler		
bag`lar		ogorodlar			ja`mi	sonnan		ja`mi	sonnan	
shan `ara qlar	ja`m i jerle r	shan `ara qlar	ja`m i jerle r			ju`zel ik	o`tiws hi		Kanallar, kollektorla r ba`nt qılga`n jerler	da`ry alar ha`m ko`lle r
36	37	38	39	40	41	42	43	44	45	46

17- qosımsha

U'y qaptalı jerlerinin` mag`lıwmatnaması (ga, esabında)

T/r	U'y qaptalı uchastkası iyesinin` f.i.sh.	Ja`mi jerler	Sonnan elatlı punktte n sırtta	Tomarqa jerinin` ulıwma maydannan				U'y qaptalı jerin beriwge tiykar	eslet pe
				Su`rim jerler	Bag`lar ha`m basqa ko`p jıllıq ag`ashlar	Basqa a/x jerleri	Qurılıslar, putalıqlar, tog`aylar menen ba`nt jerler		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1									
2									
3									

18-qosımsha

Fizikalıq ılaydı anıqlaw tablitsası

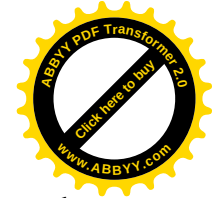
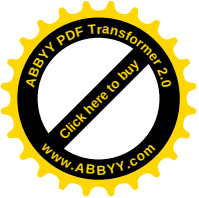
Kishi gruppalar ta`rtip nomeri	Topıraqlardıń mexanikalıq quramı	Fizikalıq ılaydın` mug`darı
1	Sazlı ha`m awır suglinkalı	45 ten artıq
2	Ortasha suglinkalı	30-45
3	Jen`il suglinkalı	20-30
4	Supesli ha`m qumlı	20 dan kem.

19-qosımsha

Topıraqtın` eroziyag`a beriliwshen`lik da`rejesi boyınsha

Juwılıw da`rejesi	Orının` qıyahg`ı, gradusta	jaylasıwı
Juwılmaytug`ın	0,5 ke deyin	Suwdın` bo`listiriw ornında
Kem juwılatug`ın	0,5-2,0	Qıyalıqtın` joqarı bo`liminde
Ortasha juwılatug`ın	2,0-5,0	Qıyalıqtın` orta bo`liminde
Ku`shli juwılatug`ın	5 ten artıq	Qıyalıqtın` to`mengi bo`liminde

Shorlanıw da`rejesin anıqlaw ushın V.V.Egorov ha`m N.Minashinalar ta`repinen islep shıg`ılǵan klassifikatsiyalawdan paydalanıladı.

20- qosimsha

Shorlanıw da`rejesin anıqlaw kestesi

Shorlanıw da`rejesi	Duzlardın` mug`darı, %			
	HCO ₃	CL	Na	SO ₄
Shorlanbag`an	0,061 den kem	0,01 den kem	0,023 tan kem	0,08 den kem
Xa`lsiz shorlang`an	0,061-0,122	0,01-0,035	0,023-0,046	0,08-0,17
Ortasha shorlang`an	0,122-0,244	0,035-0,070	0,046-0,092	0,17-0,34
Ju`da` ku`shli shorlang`an	0,488 den artıq	0,140 tan artıq	0,184 ten artıq	0,86 dan artıq

21- qosimsha

Topiraqtın` tashlıq da`rejesi

Tashlıq da`rejesi	Tashlıq mug`darı
Ha`lsiz tash	0-10
Ortasha tash	10-20
Ku`shli tash	20 dan artıq

22- qosımsha

Topiraqlardıń gipslengenlik da`rejesi

Gipslengenlik da`rejesi	Gipstin` mug`darı
Ha`lsiz gipslengen	11-20
Ortasha gipslengen	20-40
Ku`shli gipslengen	40 dan artıq

23- qosımsha

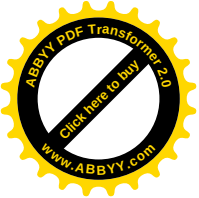
Topiraqlardıń gips gorizontı qalın`lıg`ı

Gips gorizontının` qalın`lıg`ı, sm	Taslardıń mug`darı
40	Az qalın`lıqta
40-100	Ortasha qalın`lıqta
100 den artıq	Qalın`

24- qosimsha

Gips gorizontının` joqarı shegarsının` teren`ligi (sm de)

Gips gorizontının` teren`ligi, sm	Gipsleniw da`rejesi
0-30	Ju`zeki gipslengen
30-60	Joqarı gipslengen
60-100	Teren` bolmag`an gipslengen
100-200	Teren` gipslengen
200 den artıq	Ju`da` teren` gipslengen

25- qos□msha

Topiraqtin` 0-50 sm lik qatlamindag`ı gumustın` mug`darı

Gumustın` mug`darı, t/ga	Ta`miyinlengenligi
30 g`a deyin	Ju`da` pa`s
31-60	Pa`s
61-90	Ortasha
91-120	Joqarı
120 dan ko`p	Ju`da` joqarı

26 - qos□msha

Topiraqtag`ı ha`reketleniwshi fosfordın` mug`darı

Fosfordın` mug`darı, mg/kg	Ta`miyinlengenligi
15 ke deyin	Ju`da` pa`s
15-30	Pa`s
30-45	Ortasha
45-60	Joqarı
60 tan joqarı	Ju`da` joqarı

27- qos□msha

Topiraqlarda ha`reketleniwshi kaliydin` mug`darı

Kaliydin` mug`darı, mg/kg	Ta`miyinlengenligi
100 ge deyin	Ju`da` pa`s
100-200	Pa`s
200-300	Ortasha
300-400	Joqarı
400 den joqarı	Ju`da` joqarı

Jerlerdi bahalawdın` ortasha keltirilgen ko`rsetkishleri to`mendegi formula ja`rdeminde anıqlanadı:

$$B_{\text{ort.k}} = R_1 B_1 + R_2 B_2 + \dots + R_p B_p / R_1 + R_2 + \dots + R_p$$

Bul jerde: $B_{\text{ort.k}}$ - ortasha keltirilgen ball;

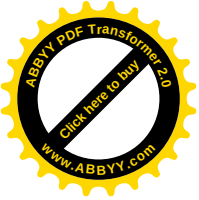
R_1, R_2, R_p - almaslap egiw atızlarınin`, brigadalardın` (ijarashılardıń) yamasa almaslap egiw massivlerinin` maydanları;

$B_1, B_2, \dots, B_p$ - almaslap egiw atızlarınin`, brigadalarınin` yamasa almaslap egiw massivlerinin` balları.

Kadastr gektarları (R_{kad}) to`mendegi formula ja`rdeminde alıqlanadı:

$$R_{\text{kad}} = R_f B / 100;$$

bul jerde, R_f – awıl xojalıq jer tu`rлерinin` (su`rim jer) fizikalıq (haqıyqıy) maydanları, ga;  $B$  - berilgen jer tu`ri boyınsha bahalaw balı, ball.

28- qosimsha

Rayon awıl xojalıq jerlerinin` kadastr maydanı esabı

Xojalıqlar	Su`rim jer			Awıl xojalıq jerleri, ga		
	Fizikalıq maydan, ga	Jerdi bahalaw, ball	Kadastr maydanı, ga	Fizikalıq maydan, ga	Jerdi bahalaw, ball	Kadastr maydanı, ga
1	2	3	4	5	6	7
1						

29- qosimsha

Suwg`arılğ`an su`rim jerlerinen paydalanıwdın` jalpı o`nim mug`darı boyınsha analizi

Xojalıqlar atı	Fizikalıq maydan	Jetistirilgen jalpı o`nim, 1 ga fizikalıq maydan esabına ga/sum		Kadastr maydanı, ga	Jetistirilgen jalpı o`nim, 1 ga fizikalıq maydan esabına ga /sum	
		Sum	Rayonda iyelegen orın		sum	Rayonda iyelegen orın
1	2	3	4	5	6	7

30- qosimsha

Kadastr maydanı esaplag`anda jalpı o`nim shıg`ıwının` esabı boyınsha analizi

Xojalıqlar atı	Kadastr maydanı, ga	Jetistirilgen o`nim		Aldın`g`ı xojalıqqa salıstırğ`anda jetistirilmegen o`nim			Su`riletug`ın jerden paydalanıw da`rejesi
		ja`mi, min` sum	1 ga kadastr maydanına , sum	Kadastr gektarına n sum	barlıg`ı	Haqıyqıy jetistirgenine salıstırğ`anda, %	
1	2	3	4	5	6	7	8

31- qosimsha

Anıq bir egin zu`ra`a`tliliginin` ko`rsetikshleri boyınsha jer maydanlarınan paydalanıwdın` analizi

Xojalıqlar atı	Jerdin` bahası	Haqıyqıy zu`ra`a`tlilik, ts/ga	N`ormativ zu`ra`a`tlilik, ts/ga	Haqıyqıy ha`m normativ zu`ra`a`tlilik ortasındağ`ı parıq, ts/ga	Su`rim jerden paydalanıw da`rejesi, %
1	2	3	4	5	6

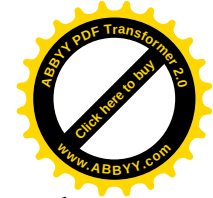
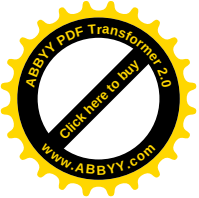
Normativ zu`ra`a`tlilik to`mendegi formula ja`rdeminde anıqlanadı:

$$U_m = (U_t/B_t) B_x$$

bul jerde: B_x - xojalıq boyınsha ortasha bahalaw balı, ball;

B_t - rayon boyınsha ortasha bahalaw balı, ball;

U_t - rayon boyınsha awıl xojalıq egininin` haqıyqıy ortasha zu`ra`a`tliligi, ts/ga

32- qosimsha

100 ballıq su`rim jerlerde awıl xojalıg`ı eginleri zu`ra`a`tliligin bahalaw

Awıl xojalıq egin tu`rleri	100 ballıq, zu`ra`a`tligi en` joqarı jerde jetistiriletug`m o`nim ts/ga	1 ballnıń bahası, ts/ga
Paxta	40,0	0,40
Jon`ıshka, birinshi, jıl	100,0	1,00
Qaplama egin sıpatında egilgende	75,0	0,75
Da`n ushın egilgen ma`kke	75,0	0,75
Ekinshi ha`m u`shinshi jılǵ`ı jon`ıshqa	200	2,00
Da`nli eginler:		
Sap halda egilgende	60	0,60
Qaplawma egin sıpatında egilgende	25,0	0,25
Silos ushın egilgen ma`kkk	650,0	6,50
Ot-jemlik la`blebi	950,0	9,50
Bir jıllıq otlar (ko`k massa)	300,0	3,00
Aralıq eginler (ko`k massa)	250,0	2,50

Eginler zu`ra`a`tliligin usı kestedegi mag`lıwmatlardan paydalang`an halda rejelestiriwge misal keltiremiz: ma`selen, shirket xojalıg`ı topıraqlarının` ortasha boniteti 68 baldı quraydı. Bul jerde topıraqlardıń ta`biyiy zu`ra`a`tlık ko`rsetkishi boyınsha ha`r bir gektar jerden alınıwı mu`mkin bolg`an paxta o`nimi 27,2 tsentnerdi quradı, yag`nıy

$$68 \text{ ball} \times 0,40 = 27,2 \text{ ts.}$$

Biraq, jerlerdi suwg`arıw, mineral ha`m jergilikli to`ginler salıw; basqa agrotexnikalıq ilajlardı qollanıw na`tiyjesinde onıń o`nimdarlıg`ı bir qansha artadı. Sonın` esabınan zu`ra`a`tlıkti ja`ne 10,0 % ke asırıw qa`te bolmaydı, yag`nıy:

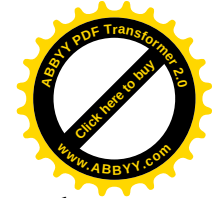
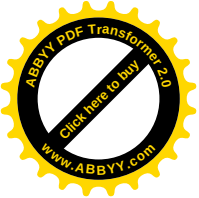
$$27,2 + 2,7 = 29,9 = 30,0 \text{ ts/ga.}$$

Solay etip, usı xojalıq boyınsha paxta zu`ra`a`tliligin gektarına 30,0 ts qılıp belgilesek ulıwma alg`anda durıs boladı.

33- qosimsha

Axunbabaev atındag`ı shirket xojalıg`ının` almaslap egiw atızları quramındag`ı su`rim jerlerdin` bahalıq ko`rsetkishleri (fragmenti ko`rsetilgen)

Almaslap egiw	Almaslap egiwdin` atları	Topıraq boniteti balları	Sonnan dalalar boyınsha									
			I	II	III	IV	V	VI	VII	VII I	IX	X
1	Paxta-jon`ıshqa-da`n 1:2:4:1:2	90	86	100	64	84	100	100	100	90	92	90
2	Paxta-da`n 1:2:1:2:1:2	72	74	86	100	70	82	49	50	54	50	60

34- qosımsha

Almaslap egiw atızları ten`liginin` analizi (fragment)

alma slap egiw	Ko`rsetpeler	Ulw ma mayd an	Sonnan egin dalaları boyınsha									
			I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
1	Haqıyqıy maydanlar	335,0	34,6	36,1	29,1	29,6	33,7	30,9	31,0	37,9	36,8	35,3
2	Kadastr maydanı	273,6	25,6	36,1	21,5	21,9	33,7	30,9	27,1	28,4	32,9	32,5
3	Parıqlar:											
4	Haqıykıy maydanlar boyınsha		1,1	2,6	4,4	3,9	0,2	2,6	2,5	4,4	3,3	1,8
5	Kadastr maydanı boyınsha		1,8	8,7	5,9	5,5	6,3	3,5	0,3	1,0	5,0	4,1

Usı kestedede keltirilgen mag`lıwmatlar sonnan derek beredi, jer maydanlarının` sapasın esapqa almag`an jag`dayda atızlardın` maydanı ortasha atızlar maydanları mug`darında 13,0–17,0 % ti quraydı. Jerlerdin` sapasın esapqa alg`an jag`dayda bul parıq 17,0–42,0 % ti quraydı. Solay etip, birdey mug`darda jalpı o`nim jetistiriwdi ta`miyinlew ushın atızlardı joybarlawda suwg`arılatusug`ın maydanlardın` sapası atızlardı ten`lestiriw usınıs qılınadı. Ha`r bir atızdı, onın` o`nimdarlıq o`zgesheligin, yag`nıy bahalaw ko`rsetkishin esapqa alg`an halda maydanın esaplap tabıw ushın to`mendegi formuladan paydalanıladı.

$$R_d = R_{ort} + R$$

bul jerde: R_d – jer bahasın esapka alg`an halda atızdın` maydanı, ga.

R_{ort} – almaslap egiw massivindegi atızlardın` ortasha maydanı, ga.

R - ortasha maydanlı atızdın` bahalaw balları esabına balg`an parıqlarg`a du`zetpe, ga.

O`z gezeginde:

$$R = (R_{ort} - B_d / B_d) \cdot R_{ort}$$

bul jerde: R_{ort} – ortasha maydanlı atızdın` bonitet bahası, ball;

B_d – ha`r bir dalanın` bonitet bahası, ball.

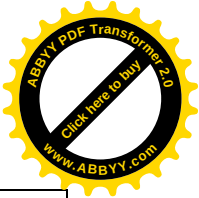
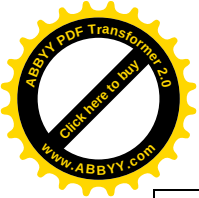
Bulardan kelip shıg`adı,

$$R_d = R_{ort} + (B_{ort} + B_g / B_g) \times R_{ort}$$

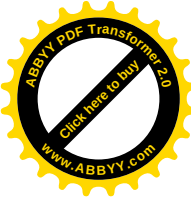
Usı formuladan paydalanıp jer maydanlarının` sapasın esapqa alıp dalalar maydanların esaplaw mu`mkin. Bunday o`lshemde jalpı o`nimlerdin` mug`darları boyınsha ten`ligi ta`miyinlenedi.

35-keste

Suwg`arılğ`an awıl xojalıg`ı shirket jerlerinen o`ndiriletug`ın jer salıg`ı stavkaları (fragmentte ko`rsetilgen)

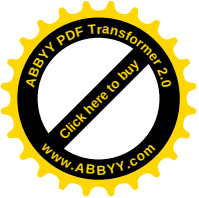

Rayonlar	Jerlerdin` klasslari boyinsha jer salig`ı stavkakaları, sum/ga									
	I 0-10 ball	II 11- 20 ball	III 21- 30 ball	IV 31- 40 ball	V 41-50 ball	VI 51-60 ball	VII 61-70 ball	VIII 71-90 ball	IX 81-90 ball	X 91- 100 ball
Bag`at	240,0	360,0	539,6	789,0	1121	1627	2168,8	2802	3446,2	4200,8
Gu`rlen	252,0	378,0	566,6	828,6	1172	1708	2206,6	2942	3618	4410,8
Qosko`pir	225,6	338,4	507,2	741,6	1053,6	1529,8	2029	2633,4	3239,2	3948,2
U`rgensh	247,2	370,8	555,8	812,6	1160,0	1675,8	2223,0	2886,2	3549	4326,2

Qaraqalpaqstan Respublikası boyınsha topıraqtın ball boniteti boyınsha 1 gektar jerge salınatugın jer salığı mugdarı, sumda.

Rayon, kala	1 ga jer ushin klasslar boyınsha salınatugın jer salıqları, sumda										Baxalanbagan jerler
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	
	0 den 10 ballga deyin	11 den 20 ballga deyin	21 den 30 ballga deyin	31 den 40 ballga deyin	41 den 50 ballga deyin	51 den 60 ballga deyin	61 den 70 ballga deyin	71 den 80 ballga deyin	81 den 90 ballga deyin	91 den 100 ballga deyin	
Qaraqalpaqstan Respublikası											
Amudarya	4 816,8	7 197,3	10 796,0	15 781,8	22 460,1	32 580,8	43 218,5	56 079,2	68 986,8	84 065,6	22 460,1
Beruniy	4 731,4	7 077,8	10 619,0	15 507,2	22 075,9	32 014,6	42 471,1	55 124,0	67 794,6	82 615,5	22 079,5
Qaraozek	3 932,4	5 900,4	8 842,9	12 920,8	18 390,0	26 689,1	35 385,8	45 943,1	56 487,8	68 851,7	18 390,0
Kegeyli	4 072,0	6 080,1	9 117,2	13 324,5	18 973,6	27 522,7	36 505,5	47 380,0	58 274,0	71 020,7	18 973,6
Qonırat	3 775,5	5 645,8	8 472,1	12 382,1	17 613,2	25 558,2	33 903,5	43 992,6	54 109,8	65 954,2	17 613,2
Qanlıko`l	3 859,5	5 772,0	8 663,9	12 646,6	18 005,8	26 124,4	34 650,1	44 971,3	55 298,3	67 403,2	18 005,7
Moynaq	3 775,5	5 645,8	8 472,1	12 382,1	17 613,2	25 558,2	33 903,5	43 992,6	54 109,8	65 954,2	17 613,2
Nokis rayonu	4 072,0	6 080,1	9 117,2	13 324,5	18 973,6	27 522,7	36 505,5	47 380,0	58 274,0	71 020,7	18 973,6
Taxtako`pir	4 145,8	6 206,3	9 308,8	13 601,5	19 355,5	28 086,8	37 255,9	48 355,1	59 464,0	72 470,6	19 355,5
To`rtkul	4 816,8	7 197,3	10 796,0	15 781,8	22 460,1	32 580,8	43 218,5	56 079,2	68 986,8	84 065,6	22 460,1
Xojeli	4 072,0	6 080,1	9 117,2	13 324,5	18 973,6	27 522,7	36 505,5	47 380,0	58 274,0	71 020,7	18 973,6
Chimbay	3 859,5	5 772,0	8 663,9	12 646,6	18 005,7	26 124,4	34 650,1	44 971,3	55 298,3	67 403,2	18 005,7
Shomanay	4 228,9	6 333,5	9 499,6	13 878,7	19 738,5	28 652,8	38 003,6	49 331,3	60 654,6	73 919,7	19 738,5
Ellikqala	4 604,6	6 886,0	10 330,3	15 103,5	21 491,2	31 182,0	41 349,3	53 670,5	66 010,6	80 448,0	21 491,2
Nokis qalası	4 305,9	6 452,2	9 683,0	14 146,5	20 140,0	29 217,4	38 750,4	50 287,5	61 844,5	75 369,3	20 140,0

O'ZBEKISTAN RESPUBLIKASI AWIL HA'M SUW
XOJALIG'I MINISTRLIGI
Tashkent ma'mleketlik agrar universiteti
No'kis filiali
«Awıl xojalıg'ında menedjment ha'm zootexniya»
fakulteti

«Jer du'ziw ha'm jer kadastrı» ta'lim bag'dari

3 kurs studenti Aytjanov Aralbaydin`

«Jer du'ziwdi joybarlaw» pa'ninen

*«Awıl xojalıq emes ka`rxanalarına jer ajratıw»
atamasındag`i*

Kurs joybarı

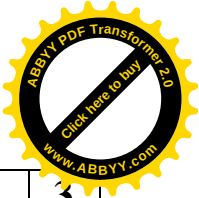
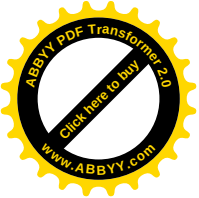
Orinlag'an

Aytjanov A.

Qabillag'an:

Reimov N.

No'kis – 2016 jil

Mazmunı

1.	K i r i s i w	3
2	1-u`lgi tema: Xojalıqlar aralıq jer du`ziw joybarın orınlaw ushın tayarlıq jumısların sho`lkemlestiriw joybarı	6
3	2-u`lgi tema: Xojalıqlar aralıq jer du`ziw joybarın islep shıg`ıw	13
4	3-u`lgi tema: Awıl xojalıq emes ka`rxana, mekeme h`a`m sho`lkemlerine jer ajiratiw joybarı.	35
5	3.1. Awıl xojalıq emes ka`rxana, mekeme h`a`m sho`lkemlerine jer ajiratiw joybarı ushın tayarlıq jumısların orınlaw.	35
6	3.2. Ajiratılatus`ın jer maydanın anıqlaw h`a`m jaylastırıw	35
7	3.3. Ajratılğan yer maydanının` o`nimdar topıraq qatlamin` qırqıp aliw, saqlaw, buzılğan yerlerdi rekultivatsiyalawdin` texnik sharaiyatların tayarlaw	35
8	3.4. Awıl xojalıq emes ka`rxana, mekeme h`a`m sho`lkemlerine jer ajiratiwda awıl xojalıg`ı o`ndirisinin` ko`retug`ın ziyanları h`a`m ko`lemin esaplaw h`a`m onı qaplaw	39
9	3.5. Joybardı kelisiw h`a`m tastıyıqlaw boyınsha	40
10	Joybardı duziwde kerek bolatus`ın qosımshalar	41